

פרשת לך לך

תוכן העניינים

5	פתיחה
	פרק יב
9	הליכת אברהם לארץ בציווי ה'
23	ירידת אברהם למצרים
28	המסרים העולים מפרק יב
	פרק יג
30	חזרת אברהם לארץ ישראל והליכתו בה
32	המריבה בין רועי אברהם לרועי לוט ופרידת לוט מאברהם
36	הבטחת הארץ לאברהם
38	המסרים העולים מפרק יג
	פרק יד
40	מלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה
43	מלחמתו של אברהם במלכים והצלתו את לוט
48	דברי אברהם ומעשיו לאחר הניצחון על ארבעת המלכים
51	המסרים העולים מפרק יד
	פרק טו
53	הבטחת ה' לאברהם על השכר
54	הבטחת ה' לאברהם על הבנים
57	הבטחת ה' לאברהם על הארץ וכריתת ברית בין הבתרים
62	המסרים העולים מפרק טו

פרק טז

- 63 נתינת הגר לאברהם וכפיות הטובה של הגר
69 בריחת הגר והתגלות המלאך אליה
70 חזרת הגר והולדת ישמעאל
72 המסרים העולים מפרק טז

פרק יז

- 74 פתיחה
75 הברית בין ה' לאברהם ושינוי שמו של אברהם
79 הציווי על ברית המילה
80 הברכה לשרה, שינוי שמה והבשורה על הולדת יצחק
82 אברהם מקיים את הציווי על ברית המילה
84 המסרים העולים מפרק יז
86 סיכום פרשת לך לך

פתיחה

בסוף פרשת נח אנו נפגשים לראשונה עם אישיותו המופלאה של אברהם אבינו, בו בחר ה' להיות אב לעמו, ראש לכל הגוי הגדול, אשר עתיד לקבל את תורת ה' לרשת את ארץ נחלתו ולהיות ברכה לכל העמים.

אברהם אבינו הוא "האדם הגדול בענקים", כדברי חכמינו ז"ל על הפסוק בספר יהושע (יד, טו). דרכו בעבודת ה', תכונותיו ומידותיו המופלאות הולכות ונחשפות בפרשתנו ובפרשה שאחריה, פרשת וירא. ענק היה אברהם אבינו ביראת ה' ובאהבתו, עד כי העיד עליו הקדוש ברוך הוא בעצמו: "...עֲתָה יִדְעָתִי כִּי יֵרָא אֱלֹקִים אֲתָה" (בראשית כב, יב). הוא הזדרז לשמוע בקול ה', ללא עיכוב, התגבר כארי למלא אחר ציווי ה', אף הקשים ביותר, ועמד בכל הנסיונות.

ענקיותו של אברהם אבינו ניכרת גם במידותיו הטובות: אהבה גדולה רחש לכל בני האדם, אפילו לכנענים; עינו הטובה ונדיבות ליבו הביאוהו להיטיב לבריות בכל כוחו, בזרזות ובשמחה, כפי שניתן לראות מדרכו המיוחדת בהכנסת אורחים; כבוד גדול רחש לכל אדם באשר הוא; בגבורה גדולה גייס כוחות, גם במצבים קשים, כדי להיטיב ולעזור לאחרים הנתונים בצרה; מתוך ענוה גדולה היה רודף צדק ושלוש; ועוד ועוד. מידות אלו הן רק חלק מהגילויים המופלאים של תכונותיו הנעלות.

כ"עמודו של עולם" (לשון הרמב"ם הלכות עבודה זרה א, ב), פעל אברהם אבינו בכל כוחו ללמד את בני האדם מהי יראת ה' ואהבתו ומהן המידות הטובות בהן ראוי לדבוק. הוא עמד מן העבר האחד ללא פחד ומורא ונלחם כארי למען מטרה זו, בעוד האנושות כולה עומדת מן העבר השני, שקועה באליליות וברוע, כדברי חכמינו ז"ל **בבראשית רבה**

(מב, ח): "ויגיד לאברהם העברי... רבי יהודה אומר: כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד".

וכך כתב העץ יוסף שם: "כי כל בני תבל לא ידעו אז את ה' כי עבדו אלילים, רק אברהם הכיר את בוראו והוא לבדו היה לעבר אחד בעולם לעבוד את ה', וכל בני תבל לצד חוץ".

בחכמה גדולה פעל אברהם אבינו, ובתבונה רבה לימד דעת ה' לכל אדם כפי דעתו.

יחד עמו, מפגישה אותנו התורה עם דמותה המופלאה של שרה אמנו, אשת אברהם, שהיתה שותפה מלאה לכל מפעל החיים של אברהם.

אמנם התורה מצניעה את פעילותה, אך כמו אברהם, אף היא היתה חדורת אמונה ויראת ה' ופעלה ללא ליאות להכניס עוד ועוד בני אדם תחת כנפי השכינה, וכפי שאמרו **חכמינו ז"ל** (הובא ברש"י בראשית יב, ה): **"ואת הנפש אשר עשו בחרן... אברהם מגייר את האנשים ושרה את הנשים"**. שרה אמנו היתה שותפה מלאה גם בהכנסת האורחים בסבר פנים יפות. היא גייסה את כל כוחותיה להיטיב עם הבריות, ולדאוג לכל צרכיהם בשמחה ובזריזות.

דרכם ופועלם של אברהם אבינו ושרה אמנו הם בבחינת "מעשה אבות סימן לבנים" (כדברי הרמב"ן בראשית יב, ו עיין שם), ואנו מצווים לעסוק בתורתם, בגדולתם ובמידותיהם, כפי שאומר הנביא **ישעיהו** (נא, א-ב):

"...הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקרתם. הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם, כי אחד קראתיו..."

הרב צבי יהודה קוק בשיחותיו (בראשית עמ' 124), נהג להדגיש פסוקים אלו, וכך היה אומר: "זה [הפסוק בישעיהו] נאמר בלשון ציווי: הביטו, הסתכלו, התבוננו. אתם מצווים ללמוד על אברהם אבינו כאופן מיוחד. איך לומדים על אברהם אבינו? מתוך הפרשיות המיוחדות לאברהם אבינו".

הלימוד על אבותינו ואמותינו מחזק בקרבנו את ההערכה כלפיהם, ומשפיע על רצוננו ללכת בדרכם ולהתעלות לאור מידותיהם הטובות. ככל שנעלה ונחיה את אותן מידות וערכים, כך נוכל להקרין לילדים את אישיותם המופלאה של אבותינו ואמותינו ונחזק את רצונם הטהור ללכת בדרכם.

פרק יב

בפרקנו שני נושאים עיקריים:

1. הליכת אברהם לארץ בציווי ה'
2. ירידת אברהם למצרים

הליכת אברהם לארץ בציווי ה' (פסוקים א-ט)

בפסוקים אלו נדגיש שישה עניינים עיקריים: צדקותם ופעילותם של אברהם ושרה בחרו, אהבת ה' לאברהם, הבטחות ה' לאברהם, שמיעת אברהם בקול ה', השפעת אברהם על הבריות ואהבת אברהם את ארץ ישראל.

צדקותם ופעילותם של אברהם ושרה בחרו

על מנת לקבל תמונה רחבה על אישיותו של אברהם אבינו נספר לילדים על מעשיהם של אברהם ושרה בחרו, עוד לפני שה' דיבר עם אברהם, כפי שלימדונו חכמינו ז"ל בגמרא ובמדרשים, ובעקבותיהם מפרשי התורה.

על הפסוק: "עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקוֹלֵי..." (בראשית כו, ה), אמרו חכמינו בגמרא (נדרים לב ע"א): "בן שלוש שנים הכיר אברהם את בוראו... חושבניה, מאה ושבעין ותרין [וכך חשבוננו: 172]".

וכתב רש"י שם: "דהכי משמע [כך משתמע בפסוק]: 'עקב' - כמנין עק"ב שנים [172 שנה], 'שמע אברהם בקולי'. וכל שנותיו היו קע"ה [175], אלמא [מכאן] - בן שלוש שנים הכיר את בוראו".

מהגמרא ומרש"י אנו לומדים שני דברים:

א. אברהם הכיר את בוראו בגיל צעיר.

ב. אברהם עבד את ה' כבר בילדותו.

ישנם מדרשים המלמדים שאברהם אבינו הכיר את בוראו בגיל מאוחר יותר, כמו כן מובא במדרש שבתחילה חשב אברהם אבינו שהשמש, הירח וכו' הם בעלי הכוח בעולם, ורק אחר כך הכיר את בוראו ונגלה אליו ה'. את שני המדרשים הללו אין אנו מלמדים, שהרי האמונה בה' היא סגולה טבעית של הילדות, והילדים יתקשו להבין כיצד אברהם אבינו העלה על דעתו להאמין בשמש או בירח. לכן נלמד על פי מדרשי חז"ל האומרים שאברהם הכיר את בוראו בגיל צעיר.

אברהם לא רק עבד בעצמו את ה', אלא אף השפיע על אחרים להכיר את ה', וכך דרשו חכמים **בבראשית רבה** (לט, יד), על המילים "...וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן..." (פסוק ה'): "אמר רבי אלעזר בר זימרא: אם מתכנסין כל כאי העולם לברוא אפילו יתוש אחד, אינן יכולין לזרוק בו נשמה, ואת אמר 'את הנפש אשר עשו'? אלא אלו הגרים שגידרו [אברהם ושרה]". **הרמב"ם** בהלכות עבודה זרה (א, ג) מתאר את דרך ההשפעה של אברהם אבינו על בני דורו, וכך כתב:

"כיון שהכיר [אברהם את בוראו] וידע, התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם [ויכוחים] ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה. ושיכר הצלמים, והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך... כיון שגבר עליהם בראיותיו, ביקש המלך להרגו, ונעשה לו נס ויצא לחרן, והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד. והיה מהלך וקורא, ומקבץ העם מעיר לעיר וממלכה לממלכה, עד שהגיע לארץ בנען והוא קורא... וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו, היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת. עד שנתקבצו אליו אלפים ורכבות והם אנשי בית אברהם..."

לאור דברי הרמב"ם נתאר בפני הילדים את פעילותו המופלאה של אברהם תוך שימת דגש על מספר נקודות:

א. חכמתו הגדולה של אברהם, שגבר בראיותיו על בני דורו והשיב להם תשובות ניצחות, וידע להסביר דבריו לכל שואל. אברהם אבינו ידע לתת מענה לכל אחד ואחד לפי הלך מחשבתו והרגשתו, ודיבר עם כל אחד על סוג העבודה זרה שהאמין בה, בחכמה ובתבונה, עד שהבין כל אחד במה טעותו.

ב. אברהם אבינו הוכיח את בני דורו מתוך אהבה ואחוה, וכדברי **הספורנו** (בראשית יא, יא): "והוא השתדלות אברהם יותר מכל צדיקי הדורות שלפניו לקרוא בשם ה' להודיע לבני אדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו ולמשכם בעבותות אהבת חסד לעבדו שכם אחד".

ג. אהבת ה' הגדולה של אברהם, אשר מכוחה בא רצונו העז להודיע לבריות את מציאות ה'.

ד. המאמצים הרבים שעשה אברהם כדי לקרב את הבריות אל ה'.
ה. מלחמתו של אברהם ומסירות נפשו למען האמת, אף תוך סיכון חייו.

ו. ההצלחה הגדולה של אברהם להשפיע על אלפים ורבבות.

מִן הַרְבֵּ קוֹק (ואורות עמ' קלה) מתאר את המקור לרצונו העז של אברהם לקרוא בשם ה' ולפרסם את מציאותו בעולם כולו:

"ומציירים אנו לנו נשמה גדולה וענקית לכל מלא שאיפותיה, את תשוקתה הכבירה לחופש ואור, את צערה החזק, את מכאובה הנמרץ על עלבון התבל, נשמת אברהם איך היא מתמרמרת בראותה את האושר, את האור המוכן לכל, לכל החי, לכל הנשמה, הרוחב האלקי הקורא להויה: היה אור, הקורא לכל פרט: המלא אושר... טוב וגבורה, אהבה ונעימות... איך מתפרץ הארי מהסוגר... קורא בכח לאורה, לאל אחד אל עולם".

נספר לילדים על האושר הגדול שמילא את ליבו של אברהם אבינו על שזכה ללכת בדרך האמת, להכיר את בוראו וללכת בדרכיו הטובות,

המאירות והישרות. נספר להם כמה הצטער אברהם בראותו אנשים ההולכים בדרך של חושך, עובדים לעץ ואבן, לא מכירים את בוראם ואת הנשמה הטהורה שנתן בהם, אינם הולכים בדרך ה' הטובה, המאירה והישרה, וממילא אף לא עושים חסד ולא מטיבים זה לזה. לכן התאמץ אברהם בכל כוחו להיטיב עם הבריות ולחלצם מהחשכה שבה הם נתונים - להכיר להם את בוראם, ואת הנעם, האור והטוב שבעבודתו.

מדברי הרמב"ם אנו למדים שאברהם לימד את הבריות שני דברים עיקריים:

א. מציאות ה'.

ב. שרק לה' לבדו ראוי לעבוד ולהשתחוות.

נדגיש בפני הילדים את הנקודה השנייה, שראוי לעבוד ולהשתחוות לה' לבדו, מפני שאמונתם תמימה, ואין צורך להשמיע באוזניהם ויכוחים שהתנהלו בין אברהם לבני דורו על אמיתת מציאות ה'. לא נאריך בסיפורים על מלחמתו של אברהם בפסלים, מפני שכל ענין עבודת הפסלים רחוק מעולמם של הילדים ואפילו מוזר בעיניהם, וכן, כשיטה, אין אנו מאריכים בדברים שאינם כתובים בפסוקים.

לסיום הקדמתנו על צדקותם ופעילותם של אברהם ושרה בחרן, נאמר שאברהם אבינו הכיר את בוראו ועבד אותו, ובנוסף היה איש חסד מלא אהבה לבריות, כפי שנאמר **בשיר השירים רבה** (א, ג): "ומה תלמוד לומר 'אשר עשו בחרן', מלמד שהיה אברהם אבינו מכניסן לביתו, ומאכילן, ומשקן, ומאחיבן, ומקרבן, ומגירן, ומכניסן תחת כנפי השכינה". **ובמדרש רבה** (לט, יא) מובא עוד, שאברהם היה מתפלל על העקרות והחולים ודואג לכל צרכיהם.

ציווי ה' לאברהם ללכת לארץ ישראל

נאמר בפסוק א: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם..."

כאן נציין שדיבור ה' עם אדם הוא דבר מיוחד שרק יחידי סגולה בכל הדורות זכו לו. דיבור ה' עם אברהם מגלה את האהבה המיוחדת של ה' אליו.

אהבתו של ה' לאברהם לא נבעה מצדקותו וממעשיו הטובים, כפי שלמדנו **המהר"ל** (נצח ישראל פרק יא):

"...אבל באברהם לא היה בחירה פרטית, רק באומה הישראלית, שהם זרעו... ובחירה כמו זאת אין תולה במעשה כלל... וכיון שלא נזכר צדקת אברהם קודם שאמר לו: 'לך לך מארצך', לא היה זה [הבחירה באברהם] בשביל צדקת אברהם, עד שתאמר אם בטל דבר בטל האהבה..."

כלומר ה' לא בחר באברהם בגלל צדקותו ומעשיו הטובים, שאם כך היתה זו אהבה התלויה בדבר, ואם היו ישראל חוטאים היתה מתבטלת הבחירה. ה' יצר את אברהם כיצירה מיוחדת, כגרעין לעם כולו, ובחר בו ללא תנאי.

הילדים אינם בשלים להבין זאת. נסביר באופן כללי שה' ברא בעולמו בני אדם שונים ועמים שונים, ורצה ליצור עם אחד מיוחד, נבחר, קדוש וקרוב לה', ובאמצעותו ישפיע ברכה ואורה לעמים כולם. ה' בחר באברהם להיות אבי האומה ומזרעו יצא עם ישראל.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...לך לך מארצך..."

נדבר עם הילדים על הקשיים שהיו לאברהם בציווי זה, ועל התגברותו עליהם מתוך אהבת ה' ויראתו ורצונו העז למלא אחר ציווי ה'.

חכמינו **במסכת אבות** (פ"ה, מ"ג) אמרו: "עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום, ועמד ככולם, להודיע כמה חיבתו של אברהם אבינו עליו השלום".

נחלקו הראשונים מה הם עשרת הנסיונות שניסה ה' את אברהם. לפי הרמב"ם הנסיון הראשון הוא הציורי המופיע בפסוק שלנו: "לך לך מארצך...". אברהם נצטווה לעזוב את ארצו וללכת לארץ שאיננו מכיר, וכלשון הרמב"ם (פירוש המשניות שם): "[הנסיון] הראשון: הגירות, באמרו יתברך: 'לך לך מארצך' וגו'", וכפי שכתב רש"י (שם): "ולא הרהר אחר מדותיו יתברך מרוב אהבתו".

על פי דברים אלו נאמר לילדים שה' ניסה את אברהם, ונדבר על כך שאברהם שמע בקול ה' למרות הקושי שבציורי.

נאמר בהמשך הפסוק: "...אל הארץ אשר ארצך"

נביא את דברי רש"י שכתב: "לא גילה לו הארץ מיד, כדי להכבה בעיניו". כלומר כאשר מסתירים מקום מסוים מן האדם הוא מבין שהמקום הוא מקום מיוחד, וההסתרה גורמת לו להשתוקק להגיע אל המקום ולראותו.

הבטחות ה' לאברהם

בפסוקים ב'-ג' אנו נפגשים עם הבטחות ה' לאברהם, הבטחות שביסודן טמונה אהבת ה' לאברהם. אמנם הבטחות אלו נאמרו בשני פסוקים קצרים, אך הן מקפלות בתוכן את הברכות כולן.

נאמר בפסוק ב: "ואעשך לגוי גדול..."

נפרש את המילים "לגוי גדול" בשני מובנים: הראשון - עם רב, והשני - עם חשוב, וכפי שנאמר במדרש רבה ולט, יא): "אמר לו [ה' לאברהם]: אותה אומה שכתוב בה 'כי מי גוי גדול', אני מעמיד ממך [מאברהם]", והסביר העץ יוסף: "מה שנאמר: 'ואעשך לגוי גדול', היינו גדול במעלת החשיבות, והוא 'גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו'".

כלומר כוונת ה' במילים "גוי גדול", להבטיח לאברהם שיצא ממנו עם נכבד וחשוב, שה' יהיה קרוב אליו, כפי שנאמר בחומש דברים (ד, ז): "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו".

נאמר בהמשך הפסוק: "וַאֲבָרְכֶךָ וְאֶגְדְּלֶה שְׁמֹךְ..."

כתב רש"י: "ואברכך - בממון".

נדבר עם הילדים על השימוש החיובי של אברהם בכסף - כדי להתקיים, וכן כדי לעשות חסד עם הבריות ולהכניס אורחים.

"וַאֲגְדְּלֶה שְׁמֹךְ" - יכבדו אותך העמים, וכפי שכתב הרמב"ן בהמשך (בראשית כג, יט): "להודיע חסדי ה' עם אברהם, שהיה נשיא אלקים בארץ אשר בא לגור שם, והיה יחיד, וכל העם היו קוראים לו אדוני... וגם בחייו קיים לו 'ואגדלה שמך'".

והנצי"ב בהעמק דבר הוסיף, שאף העמים יכבדו את אמונתו: "...שאפילו מי שלא ירצה לעמוד באמונתו [של אברהם], ידע ויבין כי אמונת אברהם לאל עליון גדולה".

נסביר שלעומת מצבו של אברהם באור כשדים, שם ביזוהו והתנכלו אליו בשל אמונתו, מבשר לו ה' שבארץ ישראל יכבדו אותו כבוד רב על אמונתו ועל דרכו, על אהבתו הרבה לבריות ועל התאמצותו להיטיב עמם. כבוד זה יעזור לו לקרב את הבריות אל האמונה, כפי שכתב הרמב"ן:

"...שעשו אנשי אור כשדים עמו רעות רבות על אמונתו בקדוש ברוך הוא, והוא בורה מהם ללכת ארצה כנען ונתעכב בחרן. אמר לו [ה'] לעזוב גם אלו [את אנשי חרן] ולעשות כאשר השב מתחילה [לבוא לארץ ישראל], שתהיה עבודתו לו וקריאת בני אדם לשם ה' בארץ הנבחרת, ושם יגדל שמו ויתברכו בו הגויים ההם, לא כאשר עשו עמו באור כשדים, שהיו מבזין ומקללים אותו ושמו אותו כבוד או בכבשן האש".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְהָיָה בְרָכָה"

נסביר על פי רש"י: "הברכות נתונות בידך. עד עכשיו היו ביד, ברכתי את אדם ואת נח ואותך, ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ".

נדגיש את גודל אהבת ה' לאברהם, עד כדי כך שנתן בידו את כח הברכה.

נאמר בפסוק ג: "וְאַבְרָהָהּ מְבָרְכִיךָ וּמְקַלְלֶיךָ אָאֵר..."

נסב את תשומת לב הילדים לשינוי הלשון בפסוק, מיחיד ("מקללך") לרבים ("ומברכך"), ללמדנו שהמברכים את אברהם יהיו רבים, ואם יהיו מקללים, הם יהיו בודדים, וכדברי הכלי יקר: "ומה שנאמר 'מברכך' בלשון רבים, 'ומקללך' בלשון יחיד, הורה כי רבים יברכוהו, אבל מקללים לא יהיו רבים אלא יחידים מוקצים ופחותים, כנמרוד וחבריו, שבטלה דעתם אצל כל אדם".

כאן נחזור ונדבר על האומץ של אברהם להכריז על אמונתו בה' מבלי לפחד מתגובת הסובבים אותו.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וּנְבָרְכוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאָדָמָה"

בהסבר מילים אלו נביא שני פירושים:

רש"י: "אדם אומר לבנו: תהא כאברהם".

כלומר כשאנשים ירצו לברך את בניהם, יאמרו להם שיהיו כאברהם וילכו בדרכיו. דבר זה מורה על ההכרה של כולם בגדולתו וצדקותו של אברהם ועל שאיפתם ללכת בדרכיו.

תרגום ירושלמי: "ויתברכו בכותך".

כלומר המילה "נברכו" פירושה הוא "יתברכו", שכל העמים יתברכו בגשמים ובדברים טובים בזכות אברהם, וכך אמרו במדרש רבה ולט, יב: "הגשמים בכותך, הטללים בכותך", ובעץ יוסף שם כתב: "ומשום דמל ומטר אבי כל הצלחות העולם... נקמינהו הכא [הזכירום כאן]".

כלומר למעשה כל הברכות שיהיו לעמים יהיו בזכות אברהם, אבל חכמינו ז"ל הזכירו דווקא את הגשמים משום שהם הברכה הנצרכת ביותר.

נחזור ונשנן את שלושת הפסוקים הראשונים של פרשתנו, בהם אנו למדים על אהבתו הגדולה של ה' לאברהם.

אברהם שומע בקול ה'

נאמר בפסוק ד: "וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי ה'... וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ שָׁנָיִם וְשִׁבְעִים שָׁנָה בָּצֵאתוֹ מִחָרָן"

נבקש מהילדים להעלות את הקשיים שבמעשה אברהם, והם:

א. עזיבת בית אביו וכל משפחתו ועזיבת ארץ מולדתו.
 ב. הליכה בלי לדעת לאן, וכפי שכתב אור החיים: "שלא הודיעו המקום אשר יבוא שמה, ואף על פי כן הלך מארצו וסמך על מה שיודיעהו ה' כשירצה, מבלי חשוב לומר איך אצא מהעיר קודם שאדע המקום, וזה נסיון גדול".

ג. הליכה ארוכה לארץ אחרת.

ד. הליכה בגיל מבוגר, וכפי שכתב המלבי"ם: "הגם שהיה זקן ויושב בארץ הזאת ימים רבים, שמע לדבר ה'".

נוסיף ונאמר, שלמרות הקשיים שעמדו לפניו, אברהם לא התעכב אלא מיד שמע בקול ה', וכפי שכתב אור החיים:

"אכן כוונת הכתוב להודיע חיבתו של אברהם, שלא נתעכב אפילו שעה אחת, אלא בנמר דברי ה': 'לך לך', תכף וילך אברהם, ולא נתעכב לשום סיבה, ועזב את אביו ומולדתו. ושיעור תיבת כ"ף - "כאשר" [כוונת האות כ"ף שבמילה "כאשר"] - הודעת הזמן, שהיה סמוך לדבר ה' אליו".

כלומר, לפי פירוש אור החיים, המילה "כאשר", פירושה לא רק "כמו", אלא אף "מיד", והיא באה ללמדנו על זריזותו של אברהם לקיים את ציווי ה'.

לאור זאת נציין את הזריזות הגדולה של אברהם לקיים את ציווי ה' למרות הקשיים הגדולים.

במילים "...וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן" מגדילה התורה את מעשהו של אברהם. בדרך כלל אדם זקן, שחי שנים רבות בארצו, קשה לו מאד לעזוב את מקומו וללכת לארץ אחרת, ואילו אברהם לא נמנע מלעשות את ציווי ה' למרות גילו המבוגר.

נרחיב בלימוד פסוק זה כדי ללמד את הילדים על גדולתו של אברהם, שעשה את רצון ה' על אף כל הקשיים.

נאמר בפסוק ה': "וַיִּקַּח אֲבָרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ..."

בפסוק זה נדבר בשבחה של שרה, שאף היא עזבה את בית אביה ומולדתה והלכה אל מקום לא ידוע כדי למלא אחר רצון ה'. לכך מתווספת העובדה שקשיי הדרך קשים יותר לאישה מאשר לאיש. כמו כן נדבר על אהבתה הגדולה של שרה לאברהם, שלא רצתה להיפרד ממנו, ונציין את האחדות ששררה בין אברהם לשרה - שניהם עשו יחדיו באהבה את רצון ה'.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂו בְּחָרָן..."

רש"י כתב: "ופשוטו של מקרא: עבדים ושפחות שקנו להם, כמו: 'עשה את כל הכבוד הזה'".

כלומר פירוש המילה "עשו", הוא קנו.

מפסוק זה ניתן ללמוד על הקשר המיוחד שהיה בין אברהם לעבדיו, ועל כך שלקחת אברהם את עבדיו לא נעשתה בכפיה, כפי שעולה מדברי הרד"ק: "ויצאו ללכת - כולם היה להם נכון ללכת ארצה כנען עם אברם וכן עשו".

נעלה את השאלה: מדוע הסכימו עבדי אברהם לעזוב את ארצם ולנדוד עמו למרחקים?

נאמר, שכנראה הם אהבו אותו אהבה עזה ולא רצו לעזובו. נוסיף ונשאל את הילדים: מדוע אהבו העבדים מאד את אברהם? נגיע עמם לתשובה, שאהבתם נבעה מאהבתו אליהם כאב לבנים, ודאגתו לכל מחסורם. רצון עז זה של העבדים להדבק באברהם מובא בליקוטים (בחומש "רב פנינים" בראשית כד, לד):

"ויאמר עבד אברהם אנכי - אליעזר בא להגדיל שבחו של אברהם, ויאמר: איש כאברהם, להיותו [בגלל היותו] אהוב ונחמד לשמים ולבריות, אין צריך לקנות עבדים ושפחות כמעות, אלא כל אדם יתרצה להיות לו עבד עולם... כי מי יזכה [כל אחד ירצה לזכות] להסתופף בצילו".

לאור זאת נוכל לתאר לילדים את המפנה במצב עבדי אברהם. כשהם היו תחת אדוניהם הכשדיים הם חיו חיי שפלות ועבודה קשה, לעומת זאת אצל אברהם הם חיו חיי כבוד וזכו ליחס של אהבה והערכה. נוכל להזכיר יחס זה במקומות נוספים בספר שבהם מדובר על עבדי אברהם או שפחות שרה וכמו למשל כאשר פרעה נותן לאברהם עבדים ושפחות, וכן אבימלך).

אהבת העבדים לאברהם והליכתם אחריו לארץ ישראל נבעו גם מכך שאברהם לימד אותם דברי חכמה ויראת ה', וכדברי רש"י: "שהכניסן תחת כנפי השכינה".

אברהם לימד את האנשים על גדלות ה', אחדותו, טובו, חכמותו, גבורותיו והשגחתו. מתוך כך לימדם לעבוד את ה', וכדברי הרמב"ם (הלכות עבודה זרה א, ג): "והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוהי העולם, ולו ראוי להשתחוות ולהקריב".

והספורנו (בראשית יא, יא) כתב: "והוא השתדלות אברהם אבינו יותר מכל צדיקי הדורות שלפניו לקרוא בשם ה' להודיע לבני אדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו ולמשכם בעבודות אהבת חסד לעיבדו שכם אחד".

כיחס אברהם לעבדיו כך היה יחסה של שרה לשפחותיה, היא נהגה בהן כאם לבנותיה, ואף היא לימדה אותן דעת ה', כדברי חכמינו ז"ל,

ששרה מגיירת את הנשים. נשוב ונציין את הפעילות המשותפת של אברהם ושרה, ששניהם פועלים ביחד ללמד דעת ה' לבני אדם. גם שרה אמנו היתה מלאה בחכמה ובינה, שהרי **חכמינו** ומגילה יד ע"א) לימדונו "שםכתה ברוח הקודש", והיא גיירה את הנשים, שנאמר: **"הִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחַרְזָן"**, 'עשו' בלשון רבים, ללמד שאברהם היה מגייר את האנשים ושרה היתה מגיירת את הנשים.

נאמר **בהמשך הפסוק: "...וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן"** לפי דברי רש"י שהזכרנו בפסוק א', שה' לא גילה לאברהם את שם הארץ אליה עליו ללכת כדי לחבבה בעיניו, יוצא שאברהם הבין שארץ זו היא ארץ מיוחדת ונבחרת על ידי ה'. נתאר בפני הילדים את ציפייתו של אברהם לכל אורך הדרך, וכפי שהובא **בילקוט מעם לועז** (בראשית ח"א עמ' רסז):

"זוה שלא גילה לו הקדוש ברוך הוא בכירור לאיזו ארץ ילך... כי בשעה שמבשרים לו לאדם בשורה טובה ואין מפרשים את טיבה מהר, הרי עיניו ולבו תלויים ועומדים, והאדם אומר: מתי אדע מהי הבשורה הטובה. וכשאומרים לו, הוא שמח שמחה גדולה".

מובא **בבראשית רבה** (לט, ח):

"אמר רבי לוי: בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהריים... ראה אותן [את אנשי ארם נהריים] אוכלין ושותין ופוחזין, אמר: 'הלוואי לא יהא חלקי בארץ הזאת', וכיון שהגיע [אברהם] לסולמה של צור, ראה אותן [את אנשי צור] עוסקין בניכוש בשעת הניכוש, בעידור בשעת העידור, אמר: 'הלוואי יהא חלקי בארץ הזאת'. אמר לו הקדוש ברוך הוא: 'לזרעך אתן את הארץ הזאת'".

כלומר כשהגיע אברהם לקצה ארץ ישראל וראה אנשים עוסקים ביישובו של עולם ועמלים בעבודת הארץ, ואינם מתבטלים כמו בארץ ארם, קיווה שזו הארץ אשר עליה דיבר עמו ה'. נדבר גם על השמחה של אברהם בהגיעו אל הארץ ובהתהלכו בה, כפי שנאמר **בתהלים** (קב, טו): **"כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבֹנֶיהָ וְאֶת עֲפָרָהּ יְחַנְּנוּ"**.

התגלות ה' לאברהם

נאמר בפסוק ז: "וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעוֹ אֲתָן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּרְאָה אֵלָיו"

רש"י כתב, שבניית המזבח היתה "על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל".

כלומר אברהם בנה מזבח כדי להודות לה' על שתי בשורות טובות שבישר לו:

- א. שיזכה להוליד בנים ובני בנים.
- ב. שזרעו יקבל את הארץ לנחלה.

בלימוד דברי רש"י אלו, נפגיש את הילדים עם מידת הכרת הטוב של אברהם, שהיא אחת המידות היסודיות בעבודת ה'.

נאמר בפסוק ח: "וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם הַהָרָה מִקְדָּם לְבֵית אֵל וַיֵּט אֶהְלֵה..."

בלימוד המילים "וַיֵּט אֶהְלֵה", נדבר על אהבתו הגדולה של אברהם לשרה; אברהם נטה את האוהל שלה תחילה, וכפי שכתב רש"י: "אהלה כתיב, בתחילה נטע את אוהל אשתו, ואחר כך את שלו".

נאמר בהמשך הפסוק: "...בית אל מים וְהָעִי מִקְדָּם..."

אברהם מיקם את אוהלו בין שתי הערים, בית אל והעי, כדי להאכיל את עוברי הדרכים הרבים שהולכים מבית אל לעי. דבר זה ניתן ללמוד מדברי רש"י בהמשך (בראשית כ, א), על הפסוק "וַיֵּסַע אַבְרָהָם אֶרְצָה הַנְּגֹב...", שכתב: "כשראה [אברהם] שחרבו הכרמים [ערי סדום] ופסקו העוברים ושבים, נסע לו משם". מדבריו עולה שאברהם תכנן את מושבו על פי עוברי הדרכים, כדי שיוכל להכניסם לאהלו ולספק את כל צרכיהם.

נוכל לתאר בפני הילדים את קבלת הפנים שערך אברהם לאורחיו,

כמופיע בפרשת וירא: "וַיֵּטַע אֱשֶׁל בְּבֵאֵר שֶׁבַע..." (בראשית כא, לג), שנטע אילן לפירות ולצל ואף פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בשעת סעודתם, וכן בנה פונדק (מלון) להלין שם את עוברי הדרכים, כפי שכתב שם רש"י.

כשם שאברהם התאמץ בכל כוחו לדאוג לכל צרכיהם הפיזיים של העוברים והשבים, כך השתדל שיכירו את בוראם וידעו את גבורתו, את כבודו, את טובו ואת יושרו ומתוך כך יעבדוהו וילכו בדרכיו. נתאר בפני הילדים כיצד הכניס אברהם אבינו את עוברי האורח לביתו, האכיל אותם והשקה אותם, דאג לכל צרכיהם ואף לימד אותם להודות לה' ולברכו, כדברי רש"י (בראשית כא, לג): "על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם, לאחר שאוכלים ושותים אומר להם: 'ברכו למי שאכלתם משלו, סבורים אתם שמשלי אכלתם? משל מי שאמר והיה העולם אכלתם'".

אברהם אבינו גר בין שתי ערים גדולות, על מנת שיוכל להיטיב עם כמה שיותר בני אדם וללמדם להכיר את בוראם, וכפי שכתב הספורנו (בראשית יב, ח): "בית אל מים והעי מקדם - בין שתי ערים גדולות למען ירכו הבאים לשמוע בקראו בשם ה'".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'"

בהבנת המילים "וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'", יש להסביר למי פונה קריאה זו? אונקלוס תרגם: "וצלי בשמא דה'", כלומר אברהם התפלל לה'. אולם הרמב"ם שהזכרנו לעיל (בעמ' 10), פירש "ויקרא" - קרא בשם ה' בדברי אמונה לפני הבריות ולימדם, וכך כתב: "והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד... עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא, שנאמר: 'ויקרא שם בשם ה' אל עולם' וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו, היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו, עד שיחזירוהו לדרך האמת...".

והספורנו (בראשית יא, יא) כתב: "והוא השתדלות אברהם אבינו יותר

מכל צדיקי הדורות שלפניו לקרוא בשם ה' להודיע לבני אדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו ולמשכם בעבודות אהבת חסד לעיבדו שכם אחר".

נביא את שני הפירושים: **האחד** - שהתפלל לה', **והשני** - שלימד את הבריות אמונה בה', כל אחד לפי דעתו והבנתו. בעקבות דברי הספורנו ניתן להוסיף, שאברהם השתדל בכל כוחו לקרב את הבריות לאביהם שבשמים, וכשנפגשו הבריות עם דמותו מלאת האהבה והחסד הטוב והיושר, נמשכו אחריו לעבודת ה' אלקיו.

ירידת אברהם למצרים (פסוקים י-כ)

נאמר בפסוק י: "וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְגֹדֵר שָׁם..."

מדברי חכמינו ז"ל מתבאר, שירידת אברהם למצרים מעידה על שבחו. וכך כתב רש"י: "ויהי רעב בארץ - באותה הארץ לבדה [היה רעב], לנסותו אם יתרחק אחר דבריו של הקדוש ברוך הוא, שאמר לו ללכת אל ארץ כנען ועכשיו משיאו לצאת ממנה".

על המשנה **באבות** (פ"ה, מ"ג), המדברת על עשרת הניסיונות שבהם התנסה אברהם, כתבו המפרשים, שאחד מהניסיונות היה הרעב, **והרמב"ם** שם הוסיף: "זוהו נסיון גדול".

נדבר עם הילדים על הקושי שבעזיבת הארץ. ימים רבים הלך אברהם אל ארץ ישראל, ציפה לה, שמח לחיות בה, התהלך בה, ועתה לאחר זמן קצר נאלץ לעזוב אותה.

כתב הרלב"ג:

"זכר שכבר היה רעב בארץ כנען אשר היה שם אברם, וירד אברם מצרימה, לא להשתקע שם אלא לגור. כי לא היה יכול אז לעמוד בארץ כנען, אשר היא הארץ הנבחרת, לפי שהרעב הוא כבוד מאד בארץ".

מדברי הרלב"ג אנו למדים שני דברים:

- א. אברהם לא התכוון לעזוב את הארץ ולהשתקע במצרים, אלא רק לגור שם באופן זמני.
- ב. אברהם עזב את הארץ רק כאשר הרעב התגבר מאד והביא לסכנה ממשית.

הנצי"ב הלך בדרכו של הרלב"ג, והסביר שאברהם לא עזב את הארץ מיד כשהתחיל הרעב, אלא רק כשלא היתה לו ברירה. וכך כתב: "להודיע שכל עוד שהיה אפשר למכור רכושו ולנמוח בה' - עשה, עד שמכל מקום כבר עליו הרעב...".

אמנם הרמב"ן פירש אחרת, אך אנו בשלב זה נלך בדרכם של רש"י והרלב"ג, לפי פשוטם של הפסוקים.

לאור זאת נתאר לילדים כיצד עשה אברהם מאמצים רבים כדי להישאר בארץ, ובכל פעם כשנגמר לו הכסף מכר דבר נוסף, עד שנותר ללא רכוש והיה בסכנת רעב, ונאלץ לעזוב את הארץ.

בלימוד זה נדגיש לילדים את אהבת הארץ של אברהם והרצון להישאר בה למרות הקשיים, וגם כשנאלץ לעזבה התכוון לשוב אליה מיד כשיוכל.

נאמר בפסוק יג: "אֲמָרִי נָא אֶחָתִי אֶהְיֶה..."

למרות צדקותו הגדולה של אברהם, שהיה איש ישר וכל דיבורו אמת, כאן שינה מן האמת מפני הסכנה. ננצל הזדמנות זו להשמיע לילדים את חשיבות הזהירות מהסכנה, ואת ההיתר לשנות מן האמת בשעת סכנה, כאשר הדבר נדרש.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "למען ייטב לי בעבורך..."

נסביר פסוק זה כרד"ק, הן בגלל שפירושו מתאים יותר לפשוטו של מקרא הן בגלל הטעם המצויין בדבריו, וכך כתב:

"למען ייטב לי - פירושו: וחיתה נפשי בעבורך ובגללך, פירושו: [ייטב לי] בעבור דברך, שתאמרי אחותי אתה, והטובה - שלא יחרנו אותי, כי לא נתכוון אברם שיעשו עמו טובה אחרת [שיתנו לו מתנות], אף על פי שאמר: 'ולאברם היטיב בעבורה' (פסוק טז), הוא לא נתכוון לכהן, חלילה לו שיתכבד בקלונה, כי קלונה יהיה קלוננו".

כלומר כוונת אברהם במילים "למען ייטב לי" היתה, שתהיה לו טובה שלא יחרגוהו - 'וחיתה נפשי'. הרד"ק אינו מפרש שאברהם התכוון שיעשו לו טובות, משום שעלול להשתמע מכך שאברהם רצה ליהנות מכך שאשתו נתונה בצרה בבית פרעה.

נציין את חכמתו של אברהם אבינו, שצפה את התנהגותם הקלוקלת של המצרים ומצא פתרון להינצל ממוות בכך שביקש משרי לומר שהיא אחותו, וכדברי הרלב"ג: "החריצות לקחת עצה בדברים מרם הגעתם... הלא תראה שאברם השתדל לקחת עצה קודם שנכנס למצרים כמה שאפשר שיקרה לו שם מהרע מצד יופי אשתו".

שרה בבית פרעה

נאמר בפסוקים יד-טו: "ויהי כבוא אברם מצרימה ויראו המצרים את האשה כי יפה הוא מאד. ויראו אתה שרי פרעה ויהללו אתה אל פרעה..." נשמיע דברי ביקורת על המצרים ועל פרעה, שהתעניינו בנשים לצורך תאוותיהם החומריות, ולא דאגו להיטיב עם אברהם ושרה, שבאו מדרך ארוכה.

רעיון זה נלמד מדברי הגמרא במסכת בבא קמא (צב ע"א): "...אכסנאי [אורח] שבא לעיר - על עסקי אכילה ושתיה שואלים אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו. אשתך היא? אחותך היא?".

גמרא זו עוסקת בהתנהגותם של אבימלך והפלשתים והכתובה בפרשת וירא, ומבקרת את אבימלך שהתעניין בשרה כדי לקחתה לאישה במקום לדאוג להכנסת האורחים החדשים - אברהם ושרה. כעין זה נאמר גם על פרעה והמצרים.

בדברים אלו נדגיש לילדים את הדאגה והרגישות הראויים כלפי אנשים הבאים למקום זר ואין להם את צרכיהם.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פְּרָעָה"

גם כאן נשמיע דברי ביקורת על פרעה ושריו, שלקחו את שרה בכך (כך משמעות המילה "וַתִּקַּח"), ולא שאלו אותה אם היא מסכימה או רוצה בכך.

כמו כן נדבר על אהבתה של שרה לאברהם. שרה שמעה בקולו ואמרה למצרים שהיא אחותו, על אף שסיכנה את עצמה בכך, שכן עלולה היתה להילקח לבית פרעה, כפי שאכן קרה.

בפסוק לא מתואר מה עבר על שרה באותו הלילה וכן על אברהם, ובודאי היו שניהם בצער רב, אולם חכמינו ז"ל מלמדים אותנו שבליילה זה שרה התפללה לה', וכך אמרו **בבראשית רבה** (ומא, ב. הביאור על פי מתנות כהונה שם):

"וכל אותו הלילה היתה שרה שמוחה על פניה ואומרת: רבון העולמים, אברהם יצא בהבטחה [שתשמור עליו, שנאמר: "ואברכה מברכך..."], ואני יצאתי באמונה [האמנתי ובטחתי בך, אף על גב שלא הבטחתיני], אברהם יצא חוץ לסירה [לבית הסוהר], ואני בתוך הסירה".

נספר לילדים על תפילתה של שרה. נתאר להם את צרתה הגדולה, וכיצד מתוך עומק הצרה שרה מפנה את מבטה כלפי מעלה ושופכת נפשה לפני ה'.

נאמר בפסוק טז: "וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בְּעִבְרָה..."

נסביר שאברהם לא רצה לקבל מתנות אלו, מפני שהן ניתנו בעבור צערה של שרה והוא לא רצה להנות על חשבון צרתה ועלבונה, אלא שלא היתה לו ברירה, והוא נאלץ לקבלן מפני פחדו מפרעה.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיְהִי לוֹ צָאן וּבָקָר וַחֲמֹרִים וְעֶבְדִים וּשְׁפָחוֹת..."

שוב ונתאר (כפי שהזכרנו בפסוק ה) את השינוי הגדול במצב העבדים והשפחות בעוברים מאדוניהם המצרים אל בית אברהם, שנהג בהם כבוד והיטיב עמם.

עונש פרעה ושילוח אברהם

נאמר בפסוק יז: "וַיִּנְגַע ה' אֶת פְּרִעָה נְנָעִים גְּדֹלִים... עַל דְּבַר שְׂרָי..."

נפרש את המילים "עַל דְּבַר שְׂרָי" כפשוטן - בגלל מה שארע עם שרה, וכפי שכתב האבן עזרא: "כמו בעבור, והטעם על זה הדבר". וכך פירש גם הרמב"ן.

הרמב"ן הוסיף שהנגעים באו גם בזכות אברהם: "כי בעבור החמם שעשה לשרה גם לאברהם, ובזכות שניהם באו עליו הנגעים הגדולים ההם".

נדגיש כאן את אהבתו הגדולה של ה' לאברהם ולשרה. ה' שמר עליהם שלא יאונה להם כל רע, ואף העניש את פרעה ועשה לכבודם פלאים החורגים מדרך הטבע.

נאמר בפסוק יח: "וַיִּקְרָא פְּרִעָה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה זֹאת עָשִׂיתָ לִּי..."

נשמיע דברי ביקורת על פרעה, שכלל לא התנצל בפני אברהם ושרה על מעשהו הנבזה. פרעה הבין היטב שמאחר שהמצרים, והוא בראשם, שטופי זימה, לא היתה לאברהם ברירה אלא לומר ששרה אחותו. למרות זאת, לא זו בלבד שפרעה לא ביקש סליחה מאברהם, הוא אף ביקר אותו וכעס עליו.

המסרים העולים מפרק יב

הליכת אברהם לארץ בציווי ה':

1. אהבת ה' לאברהם - ה' דיבר אתו והבטיח לו הבטחות גדולות.
2. אהבת ה' של אברהם ושרה - לימדו את הבריות לדעת את ה'.
3. אהבת הבריות - אברהם רצה שהבריות כולן יכירו בטוב ה'.
4. הודעת שם ה' באומץ וללא מורא - אברהם הודיע שם ה' לרבים, על אף שהיו לו אויבים.
5. שמיעה בקול ה' - אברהם ושרה קיימו את ציווי ה' מיד, ללא כל הרהור.
6. התגברות על הקשיים כדי לשמוע בקול ה' - אברהם ושרה התגברו על כל הקשיים ועזבו את ארצם.
7. שותפות מופלאה של אברהם ושרה בכל מעשיהם - פעלו יחד לעשות את רצון ה'.
8. האהבה שבין אברהם לעבדיו - עבדי אברהם היו לו לתלמידים ובקשו ללכת בדרכו.
9. אהבת הארץ - אברהם ושרה הלכו דרך ארוכה כשבלבם ציפיה גדולה להגיע למקום אשר בחר ה'.
10. הודיה לה' על טובותיו - אברהם בנה מזבח והקריב קרבנות כדי להודות לה' על בשורת הזרע והבטחת הארץ.
11. האהבה הגדולה שבין אברהם לשרה - אברהם הקים את אוהלה של שרה תחילה.
12. הודאת אברהם לה' - אברהם התפלל לה' בצד המזבח.
13. רצון להיטיב - אברהם רצה להיטיב לכמה שיותר אנשים.

לכן נטה אהלו במקום בו רבים העוברים והשבים על מנת שיוכל לדאוג לכל צרכיהם.

14. הודעת שם ה' ופרסום שמו לרבים - אברהם משך בעבותות אהבה אנשים רבים להכיר את בוראם, להודות לו ולעבדו.

ירידת אברהם למצרים:

1. אהבת הארץ של אברהם - מכר את כל רכושו כדי להמשיך להתקיים בארץ.

2. ביטחון בה' - אברהם התאמץ להישאר בארץ ולבטוח בה'.

3. יראת ה' - אברהם קיבל את הדין באהבה, קיים את דבר ה' ועזב את הארץ בזמן הרעב.

4. חכמתו והשתדלותו של אברהם - אברהם צפה את התנהגותם של המצרים ומצא פתרון להינצל ממוות.

5. הדאגה הראויה לאורחים - ביקורת על המצרים שלא התעניינו בשלום אברהם ושרה.

6. אהבת שרה לאברהם - שרה מילאה אחר בקשתו של אברהם, על אף הסכנה שתילקח לבית פרעה.

7. תפילה בעת צרה - שרה התפללה לה' בהיותה בארמון פרעה.

8. אהבת אברהם לשרה - אברהם לא רצה ליהנות מהמתנות שקיבל, כי ניתנו לו בגלל צרתה של שרה.

9. אהבת ה' לאברהם ושרה - ה' העניש את פרעה והביא עליו נגעים גדולים, בגלל התנהגותו כלפי אברהם ושרה.

10. בקשת סליחה מאדם שנפגע - ביקורת על פרעה שלא נהג כך.

פרק יג

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. חזרת אברהם לארץ ישראל והליכתו בה
2. המריבה בין רועי אברהם לרועי לוט ופרידת לוט מאברהם
3. הבטחת הארץ לאברהם

חזרת אברהם לארץ ישראל והליכתו בה (פסוקים א-ד)

נאמר בפסוק א: "וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם..."

נדבר עם הילדים על ההבדל שבין הירידה מן הארץ, שנעשתה בצער, לבין העליה חזרה אל הארץ, שנעשתה בשמחה. נסביר שבגלל חשיבותה של ארץ ישראל, יציאה ממנה נקראת ירידה וחזרה אליה נקראת עליה.

נאמר בהמשך הפסוק: "הוא ואשתו וכל אשר לו"

כתב הרמב"ן: "להודיע שלא גזלו ממנו [המצרים מאברהם] דבר מכל המתנות הגדולות שנתנו לו בעבור שרה שתהיה למלך, ולא אמרו: רימיתנו, ומתנה בטעות היא. וזה מעשה נם".

ה' שמר על אברהם מפני המצרים ובדרך נס הם לא לקחו ממנו את המתנות.

נאמר בפסוק ג: "וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו מִנֶּגֶב וְעַד בֵּית אֵל..."

את המילה "לְמִסְעָיו" מפרש רש"י כחזרה לאותם המקומות בהם עבר

אברהם בירידתו למצרים, וכך כתב: "כשחזר ממצרים לארץ כנען, היה הולך ולן באכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים".

ומדוע עשה זאת אברהם? לכך מביא רש"י שני פירושים:

א. "למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו".

כלומר אברהם בחר לחזור וללון באכסניה שבה לן בירידתו למצרים משום שהירותו בכבוד הבריות. הוא לא רצה שאנשים יחשבו שבעל המלון התנהג עמו שלא כהוגן ועל כן אינו שב ללון אצלו, וכפי שכתב המהר"ל בפירושו גור אריה: "בדי שלא להוציא לעו על בעל הבית שראה בו דבר רע שלא ירצה להתארח אצלו".

ב. "דבר אחר: בחזרתו פרע הקפותיו".

לפי פירוש זה, אברהם חזר לבתי המלון בהם לן כאשר ירד למצרים, כדי לשלם את החוב על האוכל והשתיה שקיבל אז ולא היה לו ממה לשלם. מכאן אנו למדים על ישרותו של אברהם.

על פי הסבר זה נדגיש באזני הילדים גם את ההערכה והאמון הרב שנתנו יושבי הארץ באברהם, שלא נמנעו מלהלוות לו והאמינו לו שיחזור וישלם להם (כך כתב בדברי דוד).

בלימוד דברי רש"י אלו נפגיש את הילדים עם הזהירות הנדרשת בכבודו של הזולת ועם מידת היושר בה ראוי לנהוג כלפי הבריות.

נאמר בפסוק ד: "אַל מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה שָׁם בְּרֵאשֵׁיטָה וַיִּקְרָא שֵׁם אַבְרָם בְּשֵׁם ה'".

כתב האבן עזרא: "ובא אל מקום המזבח להודות לָשֵׁם שבא בשלום".
נשאל את הילדים, על אלו דברים הודה אברהם לה' בשובו ממצרים, ונרחיב בעניין זה. בכך נפגיש את הילדים עם החשיבות הגדולה של הכרת הטוב וההודאה לה'.

המריבה בין רועי אברהם לרועי לוט ופרידת לוט מאברהם (פסוקים ה-יג)

נאמר בפסוק ה: "וְגַם לְלוֹט הִדְלִיף אֶת אַבְרָם הֲיֵהָ צֶאֱן וּבִקֵּר וְאַהֲלִים"

כתב רש"י: "מי גרם לו זאת [מי גרם ללוט שיתעשר?] הליכתו עם אברם".

המתחברים עם הצדיקים זוכים לברכת ה', כפי שנאמר בגמרא **ברכות** (מב ע"א): "תבך לתלמידי חכמים ברכה" [מיד לאחר שאדם מארח תלמיד חכם בביתו זוכה לברכת ה'].

כך אצלנו, כך אצל יעקב כשהגיע אל לבן, שם נאמר: "וַיִּבְרְכֵנִי ה' בְּגִלְגָלְדָּ" (בראשית ל, כז), וכך אצל יוסף בשעה שהגיע לבית פוטיפר, שם נאמר: "...וַיִּבְרַךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בְּגִלְגַל יוֹסֵף..." (בראשית לט, ה).

נוסיף ונאמר, שלוט התברך גם בזכות שהתלווה לאברהם ועזר לו, כדברי הרמב"ן (בראשית יט, כט): "כי לוט נתחסד עם הצדיק ללכת עמו לשוט בארץ כאשר ילך... כי לצוות [לחברה] שלו הלך...".

נאמר בפסוקים ו-ז: "וְלֹא נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לְשֵׁבֶת יַחְדָּו כִּי הָיָה רִכּוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לְשֵׁבֶת יַחְדָּו. וַיְהִי רִיב בֵּין רְעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רְעֵי מִקְנֵה לוֹט..."

בתחילה נסביר לפי פשוטו של מקרא, שהרקע לריב היה רכושם הרב של אברהם ולוט, שגרם לכך שלא היה די מקום למקנה של שניהם, כפי שנאמר בפסוק הקודם וכפי שכתב הרמב"ן: "ועל דרך הפשט היתה המריבה על המרעה, כי לא נשא אותם הארץ [את המקנה של שניהם], וכאשר היו מקנה אברהם רועה באחו, היו רועי לוט באים בנבולם ורועים שם".

לאחר מכן נוסיף שגם התנהגותם של רועי לוט גרמה למריבה, שכן רועי לוט היו רועים בשדות שאינם שלהם, כפי שכתב רש"י: "לפי שהיו

רועיו של לוט רשעים, ומרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל".

כלומר רועי אברהם רבו עם רועי לוט מתוך ישרותם והוכיחו אותם על התנהגותם השלילית.

פירוש זה של רש"י אינו עולה מפשט הכתוב, אולם נביא אותו לילדים מפני שיש בו מסר חשוב, שרועי אברהם היו חדורים במידת היושר, אותה ספגו מאברהם.

נרחיב ונדבר על גודל זהירותו של אברהם מהגזל ונספר כיצד חינך את עבדיו לזמום את הבהמות וכשעבד אברהם, הולך לחפש אישה ליצחק, נאמר: "וַיִּפְתַּח הַגְּמָלִים...", ומפרש רש"י שהיה צריך לפתוח את הזמם שלהם, משום שהיה מקפיד שילכו עם זממים לבל ירעו בשדות זרים).

פירושים אלו ילמדו את הילדים על חשיבות הזהירות בממון אחרים.

נאמר בפסוק ח: "וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט אֵל לוֹט אֵל נָא תְּהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ... כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ"

נדבר על גדולתו של אברהם שאהב את השלום ולמרות העובדה שלוט היה בן אחיו, הציע לו להיפרד מעליו כדי למנוע מריבה, כפי שכתב הרלב"ג: "שראוי להרחיק המחלוקת והמריבה כפי מה שאפשר. הלא תראה שאברם, עם היותו משתדל בכל עוז שיהיה לוט עמו... בחר הפרד לוט מעמו, להרחיק המחלוקת".

נרחיב את הדיבור על הדרך בה נהג אברהם בעת מחלוקת. הוא לא כעס על לוט, על אף שרועיו נהגו שלא כהוגן, אלא ניסה למצוא פתרון בדרך של שלום, כפי שהמשיך הרלב"ג שם:

"שראוי שיהיה לאדם כח הסכל [סבלנות] שבו יוסרו הרבה

ההיזקים [בעיות] הנופלים בין בני האדם... [כפי שלמדים]
מסכבלנות אברם, שלא כעם על לוט מפני שלא הוכיח את רועיו...".

לוט לא גער ברועיו על התנהגותם השלילית. מכך הבין אברהם שלוט אינו מוכן לקבל את דרכו, ושהוא להוט אחר רכושו גם אם הדבר מזיק לאחרים, ולכן בחר אברהם להיפרד מלוט.

למרות זאת, אברהם לא כעס על לוט אלא דיבר עמו בנחת ובכבוד, כפי שניתן ללמוד מלשון הפסוקים (אברהם הזכיר את המילה "נא" פעמיים - "אל נא תהי מריבה", "הפרד נא מעלי" וכן כינה את לוט "אחיר": "כי אנשים אחים אנחנו"). ניתן לשאול את הילדים: היכן רואים מלשון הפסוקים את יחסו המכובד והנעים של אברהם ללוט? וכך להסב את תשומת ליבם לדיוקים הנ"ל. וכך כתב העקדת יצחק: "סיפר הכתוב בשבחו, כי לא גבה לבו להשליכו [את לוט] מעל פניו, כמו שראוי למעיו פניו ברבו ואלופו, אבל [אלא] הוא החל לקרוא בשלומו ולומר לו [לדבר עמו] בלשון רכה ובתחנונים".

מעין זה כתב גם האברבנאל: "כי הנה אברם לא רצה לשלחו מעל פניו [לגרשו בכעס] ולגער בו, אבל [אלא] אמר לו בלשון רכה ותחנונים, הנה מריבת הרועים תסכב מריבה ביני ובינך".

בדברים אלו מתייחס האברבנאל לשאלה מדוע אמר אברהם "אל נא תהי מריבה ביני ובינך", הרי המריבה היתה בין הרועים בלבד, אלא שאברהם חשש שמריבת הרועים תגרור גם מריבה ביניהם וכך כתב גם אור החיים).

נוסיף ונראה את צדקותו של אברהם, שלא רק דיבר עם לוט בכבוד רב, אלא גם נתן לו לבחור ראשון את מקום מושבו, כדברי הרלב"ג: "ונתן הבחירה ללוט לבחור מהמרעה מה שירצה".

נרחיב בלימוד פסוקים אלו (פסוקים ה-ט), כדי להפגיש את הילדים עם גדולת מידותיו של אברהם אבינו: אהבת שלום וזהירות ממריבה, כבוד לבריות ונכונות לוותר.

נאמר בפסוקים י-יא: "וַיֵּשָׂא לוֹט אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת כָּל כְּפַר הַיַּרְדֵּן כִּי כָּלָה מִשְׁקָה... וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֶת כָּל כְּפַר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע לוֹט מִקְדָּם וַיִּפְרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו"

נגנה את לוט על בחירתו, שהעדיף את החיים החומריים - ארץ משקה, גנות ופרדסים - על ההליכה עם אברהם, שרבים רצו להדבק בו ולהסתופף בצילו, כפי שכתב שם הרלב"ג: "והנה לוט היה לו להשיבו [לאברהם]: 'לא אפנה מחבורתך, ואתה אדוני עשה בענין המקנה והמרעה כרצונך'".

כלומר היה על לוט לקבל באהבה את דבריו של אברהם, לחזור בו ממעשי הגזל, לבקש להישאר במחיצתו של אברהם וללמוד ממעשי הטובים ומעבודתו את ה'.

נאמר בפסוק יג: "וְאִנְשֵׁי סְדוּם רָעִים וְחַטָּאִים לַה' מְאֹד"

בפסוק זה גנותו של לוט מגיעה לשיאה. לא רק שעזב את אברהם, אלא אף בחר לגור בסדום שאנשיה רעים וחסאים לה' מאד, כדברי רש"י: "ואף על פי כן לא נמנע לוט מלשכון עמהם".

התורה תמצתה בפסוק אחד ובקצרה את רשעת אנשי סדום, ולא סיפרה יותר על רשעתם ולא תיארה את אכזריותם וכפירתם בה'. גם אנו, בלמדנו פסוקים אלו, נקצר ברשעת אנשי סדום ולא נתאר ונפרט מעשי רשע ואכזריות שלהם.

כשיטה איננו מרבים להרחיב ולעסוק בשלילה אלא רק בתמצית, כפי שעולה מהקיצור של התורה ברשעותם של אנשי סדום, לצד ביקורת נוקבת עליה. תיאור נרחב על מעשי סדום עלול לגרום לילדים פחדים ויחד עם זאת לתת מקום וכוח לרשעה, וכך כתב הרב יעקב משה חרל"פ, תלמידו הנאמן של הראי"ה קוק, במאמר "טובים מאורות" (עמ' 3): "כל עוד שתהיה התייחסות אל הרע יחס של מציאות, אפילו אם רק בציוור, אי אפשר על כל פנים לרצון להשתחרר ממנו... כל מה שישללו ממנו [מהרע] את המציאות, יותר מודבך הרצון..." (ועיין ב'עקרונות הלימוד' שנדפסו בתחילת פרשות בראשית - נח).

הבטחת הארץ לאברהם (פסוקים יד-יח)

פסוקים י"ד-י"ז מלמדים על אהבת ה' לאברהם. בפסוקים אלו מבטיח ה' לאברהם ולזרעו את הארץ הנבחרת לגבולותיה עד עולם, וכן את ריבוי זרעו, עד כדי כך שלא יוכל להימנות. נרחיב בלימוד ובהבנת פסוקים אלו, ונשננס עם הילדים.

נאמר בפסוק יד: "וְהָאָמֵר אֶל אַבְרָם אַחֲרֵי הַפָּרֶד לוֹט מֵעֵמּוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה..."

כתב הרד"ק: "בעוד שהיה לוט עמו שמא היה סכור אברהם כי גם ללוט יהיה חלק בארץ, כי קרובו היה... עתה אחר שנפרד לוט מעמו אמר לו... לך לבדך ולזרעך אתננה". על פי דברי הרד"ק נסביר לילדים שה' חזר והבטיח את הארץ לאברהם ולזרעו אחרי שלוט נפרד ממנו, כדי שיהיה ברור לאברהם שאין ללוט שום ירושה בארץ למרות היותו בן אחיו.

נאמר בפסוקים יד-טז: "וְהָאָמֵר אֶל אַבְרָם... שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֵתָּה שָׁם צִפְנָה וְנִגְבָּה וְקִדְמָה וְיָמָּה. כִּי אֵת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֵתָּה רְאֵה לְךָ אֶתְנַנְנָה וּלְזֶרְעֶךָ עַד עוֹלָם. וְשָׂמֵתִי אֵת זֶרְעֶךָ כְּעַפְרַיִם הָאָרֶץ..."

בפסוקים אלה מופיעה לראשונה ההבטחה לאברהם ולזרעו על הארץ כולה, במלוא גבולותיה, וכן הבטחת ה' לאברהם שזרעו יהיה רב מאוד, כעפר הארץ. נוכל לתאר לילדים את שמחתו הגדולה של אברהם בשמעו את הבשורה על קבלת הארץ לגבולותיה וירושתה על ידי זרעו ועל ריבוי זרעו כעפר הארץ.

על המילים "...לְךָ אֶתְנַנְנָה וּלְזֶרְעֶךָ עַד עוֹלָם" יש לשאול: הלא בפועל גויים יושבים בה, ואם כן מה משמעות הבטחת הארץ לאברהם? על כך כתב הרד"ק: "אף על פי שהיא ברשות הגויים לך היא וממך ירשנה בניך עד עולם...". כלומר, על אף שכעת הגויים מצויים בארץ ושולטים בה, מכל מקום הקב"ה שברא את העולם, וכל הארצות שלו הן, מודיע לאברהם

וקובע שמעתה הארץ שייכת לו, וכדברי רש"י הראשון על התורה: "...בל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו". ניתן להוסיף שלנתינת הארץ לאברהם היתה גם משמעות מעשית מיידית, בכך שאף יושבי הארץ הגויים התייחסו אל אברהם כמושל ונשיא הארץ בשל מעמדו הרם בעיניהם, וכדברי הספורנו שכתב: "לך אתננה – שגם בימך תהיה בעיני התושבים נשיא אלקים ונשוא פנים", וכלשון הרמב"ן: "שיהיה מושל עליה ונשיא אלקים בתוכה בכל מקום שילך בארץ ההיא".

נאמר בפסוק יז: "קום התהלך בארץ לארצה ולרחקה כי לך אתננה"

נסביר כנצי"ב, שה' ציוה את אברהם להתהלך בארץ כדי להראות לכל שהקדוש ברוך הוא נתנה לאברהם ולזרעו, וכך כתב: "פעולת ההילוך עד מקום ראות עיניו היה אות לקנין".

ובגמרא בבא בתרא (ק ע"א) נאמר: "משום הכיבונתא דאברהם [בגלל חיבת ה' לאברהם] הוא דקאמר ליה הכי [ה' אמר לו: "קום והתהלך בארץ"...], כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו".

ופירש הרשב"ם שם: "דהוה להו [שיהיו בני אברהם] כיורשין ולא כגולנין, ולא יהיה רשות לשמן לקפרג ולא פתחון פה לבעל מדת הדין (ואומות העולם)".

כלומר ה' רצה שאברהם יתהלך בארץ כדי שידעו כל האומות שה' נתן את הארץ לו ולזרעו ולא יערערו על כך. הילוך זה יקל על צאצאיו של אברהם, בבואם לנחול ולכבוש את הארץ.

נאמר בפסוק יח: "ויאָהֵל אַבְרָם וְיָבֵא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֵי מִמְרָא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה'".

נסביר שאברהם נטה את אוהלו בשדותיו של האיש ממרא, שהיה איש טוב, כמו שכתב רבי אברהם סבע בספרו צרור המור: "שהיה איש טוב... ונטה [אברהם] אהלו עם אנשים טובים, ומתחבר עמהם ומתפלל אל השם".

המסרים העולים מפרק יג

חזרת אברהם לארץ ישראל והליכתו בה:

1. אהבת אברהם ושרה לארץ ישראל - שמחת אברהם ושרה לשוב אל הארץ.
2. זהירות בכבוד הזולת - אברהם לן בחזרתו באותן אכסניות בהן לן בירידתו למצרים, כדי לא להוציא שם רע על בעליהן.
3. יושרו של אברהם - אברהם דאג לפרוע את חובותיו כשעלה ממצרים.
4. הכרת הטוב והודיה לה' - אברהם הלך למקום המזבח שבנה להודות לה' על שחזר בשלום.

המריבה בין רועי אברהם לרועי לוט ופרידת לוט מאברהם:

1. הברכה הבאה בזכות הצדיק - לוט התברך ברכוש בזכות התלוותו לאברהם.
2. היושר של רועי אברהם - רועי אברהם נהגו בישרות והוכיחו את רועי לוט על הגזל.
3. החינוך ליושר בבית אברהם - אברהם חונך את בני ביתו להיזהר בממון הבריות.
4. אהבת השלום - אברהם הציע ללוט להיפרד, כדי למנוע את מריבות הרועים.
5. חשיבות הסבלנות והזהירות מהכעס - אברהם לא כעס על לוט למרות ההתנהגות הקלוקלת של רועיו.

6. יחס של כבוד לבני אדם - אברהם דיבר עם לוט בדרך כבוד, למרות התנהגותו השלילית.
7. מידת הוותרנות - אברהם נתן ללוט לבחור ראשון את מקום המרעה של צאנו.
8. חשיבות הדבקות בצדיקים - ביקורת על לוט שלא נשאר במחיצתו של אברהם.

הבטחת הארץ לאברהם:

1. אהבת ה' לאברהם - הבטחות ה' לאברהם על ריבוי הזרע ונתינת הארץ לגבולותיה לו ולזרעו.
2. זכותנו על הארץ - הקב"ה, שכל הארץ שלו היא, נתנה לאברהם שהתהלך בה לארכה ולרחבה, קנאה והורישה לזרעו.

פרק יד

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. מלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה
2. מלחמתו של אברהם במלכים והצלתו את לוט
3. דברי אברהם ומעשיו לאחר הניצחון על ארבעת המלכים

פרקנו עוסק במלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה ובהצלת לוט בידי אברהם. בפרק זה אנו פוגשים באחד הלימודים המופלאים על גדולתו של אברהם אבינו: גודל אהבת הבריות שמילאה את ליבו ומסירות נפשו למען הצלתן. נפגיש את הילדים עם גדלות זו תוך לימוד הפסוקים.

מלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה (פסוקים א-יב)

הרקע למלחמה

פסוקים א'-י' מתארים את המלחמה של ארבעת המלכים בעמי הארץ.

ארבעת המלכים המוזכרים בפסוק א' הם מלכי הצפון, מאזור בבל (אמרפל היה מלך שנער, היא בבל). ארבעה מלכים אלו כבשו ושיעבדו את חמשת מלכי כיכר סדום במשך שנים עשרה שנה (פסוק ד). לאחר שנים עשרה שנות עבדות פתחו מלכי כיכר סדום במרד. המרד נמשך שלוש עשרה שנה (פסוק ד, על פי רש"י ושפתי חכמים). בשנה

הארבע עשרה למרד באו מלכי הצפון, ובראשם כדרלעמר, והיכו את כל העמים שהיו נתינים ועבדים למלכי סדום (פסוקים ה-ז, על פי הספורנו).

אחרי הצלחתם של ארבעת המלכים, יצאו חמשת מלכי הכיכר למלחמה כנגדם (פסוקים ח-ט) בעמק השדים (שנקרא מאוחר יותר ים המלח). בפסוק י' מתואר ניצחונם של ארבעת מלכי הצפון על חמשת מלכי כיכר סדום.

נעלה באוזני הילדים את השאלה: מדוע התורה מתארת בהרחבה תיאור זה (מספר המלכים, השעבוד, המרד, הכאת העמים והמלחמה)? נסביר שהתורה רוצה להרשים אותנו בעוצמה הרבה שהיתה לארבעת מלכי הצפון, כרקע להבנת גבורתו של אברהם אבינו המתוארת בהמשך הפסוקים. אברהם לא חשש להיכנס עמם למלחמה למרות חוזקם, וכפי שכתב רש"י (בפסוק ט): "ארבעה מלכים וגו' - ואף על פי כן [שהיו מלכי הכיכר חמישה] נצחו המועמים, להודיעך שגבורים היו [ארבעת המלכים], ואף על פי כן לא נמנע אברהם מלרדוף אחריהם".

וכן כתב הספורנו: "...ובזה הודיע שהיו החמישה מלכים גדולים, והודיע גבורת הארבעה מלכים שנצחום, ומזה נודע גדל גבורת אברהם...".

לאור זאת נדגיש את גבורת ארבעת המלכים בכל פסוק ופסוק.

מעמדם וגבורתם של ארבעת המלכים

בפסוק א' נדבר באופן כללי על גדולתם של ארבעת המלכים, שהיו מנהיגי מדינות גדולות.

נביא את דברי הספורנו שכתב: "ויהי בימי אמרפל מלך שנער - שהיה מפורסם למלך גדול כדורו, וגם אחרי כן".

בתרגום יונתן בן עוזיאל אנו למדים על מעמדו הרם של מלך גויים: "תדעל מלך גוים - מלכא דעממיא משתמעין ליה", מלך שהגויים שומעים

בקולו. כך משמע מהמשך הפסוקים גם לגבי שאר המלכים ובפרט לגבי כדרלעמר.

בפסוק ב' נציין את אומץ ליבם של ארבעת המלכים, שלא פחדו לצאת מול מספר מלכים רב מהם.

בפסוק ד' נצביע על גבורתו של כדרלעמר, ששלט והעביד את חמשת המלכים.

בפסוקים ה'-ז' נתאר את גבורת ארבעת המלכים, שהצליחו להכות עמים חזקים כרפאים, הזוזים, האימים, החורי והאמורי. על חוזקם של ה'רפאים' כתב האבן עזרא: "שכל הרואה אותם ימות לבו [מפחד]", וה'אימים' הם מלשון אימה, כדבריו: "שיש מהם אימה".

נוסיף ונאמר שמפסוק זה נלמדת גם גבורתם של חמשת מלכי סדום, שהעבידו עמים חזקים אלו, כדברי הספורנו: "שהיו כולם עבדים לחמשה המלכים ונלחמו בעדם, ובוה הודיע שהיו החמשה מלכים גדולים, והודיע גבורת הארבעה מלכים שנצחום...".

בפסוק ח' נדבר על אומץ ליבם של חמשת המלכים, שהעזו לצאת לקראת כדרלעמר וחבריו, על אף ניצחונם את עמי הארץ.

נסיים בפסוק י' תוך השלמת תמונת גבורתם הגדולה של ארבעת המלכים ותיאור ניצחונם המוחץ על חמשת המלכים.

במהלך לימוד פסוקים אלו ניתן לשאול את הילדים, כהכנה למעשהו של אברהם, האם לדעתם יעז אדם על פני תבל להילחם במלכים גיבורים כאלה. בכך נכשיר את ליבם להבנת גודל מעשהו של אברהם.

נאמר בפסוק יב: "וַיִּקְחוּ אֶת לוֹט... וְהוּא יָשֵׁב בְּסֹדֹם"

כתב רש"י: "מי גרם לו זאת [שלקחו אותו]? ישיבתו בסדום".

נסביר שה' העניש את לוט בצרה גדולה זו, כי עזב את אברהם ובחר לגור בעיר של רשעים.

מלחמתו של אברהם במלכים והצלתו את לוט

(פסוקים יג-טז)

נאמר בפסוק יג: "וַיָּבֵא הַפְּלִיטָה..."

נפרש לפי פשוטו של מקרא, שהפליט הוא אדם שנפלט וברח מן המלחמה, וכדברי החזקוני: "ופשוטו, איש אחד שנפלט מן המלחמה". רש"י כתב שהכוונה לעוג מלך הבשן. פירוש זה נשאר לגיל בוגר יותר, מפני שהילדים עלולים להתבלבל (שהרי עוג חי בזמן משה).

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיָּגֵד לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי..."

נסב את תשומת ליבם של הילדים לכך שכאן מופיע לראשונה הכינוי 'עברי', כינוי שבהמשך נהפך להיות כינויים של בני ישראל כולם.

בהסבר ביטוי זה נביא שלושה פירושים:

רש"י כתב שנקרא עברי, "שבא מעבר הנהר". כלומר אברהם הגיע מחרן שהיתה מעבר לירדן, מעבר לגבולה של ארץ כנען. רד"ק הסביר שמשמעות הכינוי עברי היא: "מבני בניו של עבר. וכולם התייחסו אליו, אבל אברהם וזרעו התייחדו ביחס הזה, כי להם נשאר לשון עבר... וזרע אברהם אשר ליעקב נקראו עברים", דהיינו מכל הבריות אברהם אבינו הוא היחיד שהמשיך לדבר בלשון העברית, שהיא לשון הקודש, בה דיבר ה' עם נביאיו, בה נתנה התורה בהר סיני, ועל שמה נקרא אברהם, ואחריו נקראו כל בני ישראל, 'עברים'. נציין בפני התלמידים שבמדינת ישראל אנו מדברים וכותבים בלשון העברית, לשון הקודש - אשרינו שאנו זוכים להמשיך בדרכו של אברהם אבינו, אברהם העברי.

בבראשית רבה (מב, ב) מובא פירוש שלישי: "דכי יהודה אומר: כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד", דהיינו שאר בני העולם היו בעבר אחד - לא ידעו את ה', עבדו עבודה זרה ולא נהגו ביושר ובחסד זה עם זה, ואברהם ניצב מן הצד השני - קרא בשם ה', עבדו בכל ליבו, ועשה צדקה וחסד עם הבריות. מתוך כך נבין גם את גודל מפעלו של אברהם

אבינו שלימד את הבריות לקרוא בשם ה', ולבסוף אלפים ורבות הלכו בדרכו, עד שהיה לאדוני הארץ וקראו לו "נשיא אלקים".

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וְהוּא שֵׁבֵן בְּאַלְנֵי מְמָרָא הָאֲמָרִי אָחִי אֲשָׁבֵל וְאָחִי עֶנְרִי וְהֵם בְּעָלֵי בְרִית אֲבָרָם"

בפסוק זה נדבר על קשר האחווה בין אברהם לשלושת האחים - ממרא, אשכול וענר - עד כדי כך שנרתמו עמו למלחמה, כמבואר בהמשך הפרק. הקשר והברית בינם לבין אברהם נבעו מרצונם להידבק בדרכו של אברהם ובה' אלקיו, כפי שעולה מדברי הנצי"ב: "והם בעלי ברית אברם - אמונת אברם. ברית הוא כינוי על אמונה, שכל המאמין ועובד את אלוה, הרי זה כריתות ברית עמו, שיהא הוא עובדו והאלוה ישגיח עליו... משום הכי אם היו הורגים את אברם המה היו בכלל, על כן יצאו גם המה למלחמה וגם המה בטחו בה' המפליא לעשות".

נאמר **בפסוק יד**: "וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם בִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיֵּרָק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׂמֹנֶה עֶשְׂרִי וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיֵּרְדֶּף עַד דָּן"

פסוק זה הוא פסוק מרכזי. כל הפסוקים שלפניו נועדו להראות את גדולתו האדירה של אברהם, המתגלה בפסוק זה.

אברהם יוצא למלחמת מעטים מול רבים, שלוש מאות ושמונה עשרה איש מול ארבעה צבאות גדולים (בספר הישר כתוב שצבאות ארבעת המלכים מנו כשמונה מאות אלף איש). בנוסף, אברהם הלך דרך ארוכה של מאות קילומטרים כדי להציל את לוט.

שלושה קשיים מרכזיים היו לאברהם במלחמה זו: גבורתם ונועזותם של המלכים, צבאם הרב ואורך הדרך שהיה עליו ללכת עם חניכיו. נציין בפני הילדים את מידותיו המופלאות של אברהם המתגלות במלחמה זו ונרחיב בהן:

אהבת הבריות

הנכונות של אברהם לצאת לקרב זה, נובעת מגודל אהבתו את הבריות, וכפי שכתב הספורנו: "זמזה נודע גודל גבורת אברם... וחסדיו עם אחיו [קרובו, כאחיו], שמסר עצמו להתגבר עליהם ולהושיע מחרב מפיהם את בן אחיו..."

על כך הוסיף רבנו בחיי: "ומה שאמר אחיו - והיה בן הרן אחיו, הודיענו בזה יופי מדתו ומעלתו של אברהם, כי קנא אל הדבר ופנה אל האחוח ולא פנה אל המריבה שהיה ביניהם, אבל נודדו בדבר כאילו היה אחיו ממש". את אהבתו הגדולה של אברהם לבריות, כפי שעולה במלחמתו למען הצלת לוט, נהג הרב צבי יהודה קוק להדגיש, וכך אמר בשיחותיו (שיחות הרצי"ה לספר בראשית עמ' 158):

"כשמתעוררת מלחמה ולוט נמצא בין השבויים, [אברהם] מגיים את החניכים שלו... זאת מסירות נפש מתוך ענקיות של אהבת הבריות, שנמשכת מהכרת ה' ודבקות בה' של אברהם אבינו, 'אוהב את המקום ואוהב את הבריות'".

נדגיש לילדים, שאהבתו של אברהם ללוט היתה ללא תנאים. על אף שלוט עזב אותו ואת דרכו, אברהם מסר את נפשו כדי להצילו.

אומץ לב וגבורה

מתוך אהבת הבריות גילה אברהם אומץ לב וגבורה גדולה, כפי שכתב הרמב"ן בפרשת תולדות (כו, ט):

"זיתכן שהיה אברהם גדול מאד ורב כח, שהיו בביתו שלוש מאות איש שולף חרב, ולו בעלי ברית רבים, והוא בן חיל אשר לבו כלב האריה, ורדף ארבעה מלכים גבורים מאד וניצחם".

חכמה

לצד אהבת הבריות והגבורה המופלאה גילה אברהם גם חכמה רבה

במלחמה. אברהם פעל לניצחונו במלחמה בדרך טבעית, ולא סמך על ניסים. יסוד זה עולה משלוש נקודות:

א. אימון החיילים לקרב - כדברי האבן עזרא: "חניכיו - שחנכם פעמים רבות במלחמה". וכן ביאר הרלב"ג: "...שכבר חניך אותם בענין המלחמה והגבורה". ובהמשך כתב: "ואין ספק שעם שחינכם בשאר המדות המשובחות, חניך אותם [גם] במדת הגבורה".

ב. גורם ההפתעה - אברהם בחר להילחם בלילה כדי להפתיע את האויב בשנתו, כאשר איננו מוכן, כפי שכתב הנצי"ב: "...בדן נחו כמעט ארבעת המלכים אלו כשהיה בערב, כסבורים שישבות גם אברם מלהלחם בלילה, אבל אברם נתחלק הוא בפני עצמו ועבדיו בפני עצמם ויכם, אחר שהיו נחים וישנים בלילה". סיבה נוספת היתה להעדפת הלילה על פני היום, כפי שכתב הספורנו: "גם זה מתחבולתו, שלא יראו היותם מעטים".

ג. חלוקת העבדים למחנות לפני הקרב - כדברי הרלב"ג: "שכבר נחלק עליהם בלילה ההוא הוא ועבדיו למחנות רבות, כדי שיבואו מכל הצדדים ולא ימלט איש מהם". והספורנו הוסיף: "לתחבולה, כדי שיחשבו שקמו כל הסביבות עליהם".

אמונה וביטחון בה'

במלחמה זו מתגלים גם אמונתו וביטחונו של אברהם בה' שיעזור לו, וכפי שכתב הרד"ק (על פסוק ח):

"להראות לעולם צדקת אברהם וביטחונו באל ככל לב, כי הם נצחו חמשה מלכים, ואף על פי כן רדף הוא אחריהם כמעט עם. ועליו ועל כיוצא בו נאמר: 'ובוטח בה' ישונב'".

תוך כדי תיאור המלחמה נדגיש גם את עזרתו של ה' לאברהם, כפי שנאמר (בפסוק כ): "וּבְרֹדֶף אֵל עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צְרִיף בִּידֶךָ...". נסביר שעל אף שעשה אברהם את כל המאמצים והתחבולות כדי להצליח, המערכה היתה קשה והמלכים היו יכולים לגבור עליו ועל חייליו המעטים, אך ה' שמר על אברהם ועל חייליו מכל משמר והביא לניצחונו הגדול, למעלה

מדרך הטבע, כמבואר בדברי רש"י בתחילת הפרק הבא (בראשית טו, א):
 "אחר הדברים האלה - אחר שנעשה לו נם, שהרג את המלכים".

בלימוד זה נפגיש את הילדים עם מידותיו הנעלות של אברהם אבינו: אהבה, מסירות נפש למען הזולת, גבורה, ביטחון בה' ואמונה בהשגחת ה'. לאור הקו המרכזי אותו נוביל בהסבר פרק זה לילדים, קו המדגיש את מאמציו של אברהם ונכונותו למען לוט ואת הלימוד על מידותיו הנעלות של אברהם, לא נביא לילדים בגיל זה את המדרשים המדברים על ניסים מופלאים שעשה ה', כמו: עפרו של אברהם שנהפך לחיצים, פסיעותיו שהיו מספר פרסאות, לקיחת אברהם את אליעזר עבדו לבדו השקול כנגד שלוש מאות ושמונה עשרה איש ועוד. הלימוד על ניסים אלו, מלבד שאינו מפורש בפסוקים, עלול למעט בעיני הילד את השתדלות אברהם (ועיין בדברי האבן עזרא ובדברים שכתבנו בפרשת וישלח עמ' 14).

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּרַק אֶת חֲנִיכָיו..."

נסביר לילדים את המילה "חֲנִיכָיו" מלשון 'חינוך', ונאמר שאברהם חינוך אותם בשני מובנים: האחד - לעבודת ה' ולקיום מצוות, כפי שכתב רש"י: "...שחנכו למצוות", וכן פירש הרד"ק: "שלמדם בדרך האמת לעבוד את ה'...", והשני - חינוך לגבורת מלחמה, כפי שהבאנו בשם האבן עזרא והרלב"ג.

החניכים היו מוכנים לצאת עם אברהם לדרך רחוקה ולמלחמה מסוכנת, דבר המעיד על אהבתם הגדולה לאברהם ועל ביטחונם בו.

נאמר בפסוק טז: "וַיֵּשֶׁב אֶת כָּל הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת לוֹט אָחִיו וְרֵכְשׁוֹ הַשֵּׁב..."

בפסוק זה משיג אברהם את מטרתו - הצלת לוט. אמנם התורה לא סיפרה על פגישת לוט ואברהם לאחר ההצלה מן השבי, אך ברור

שלוט היה מופתע מאד לראות את אברהם, ודאי השתומם מניצחונו על המלכים החזקים, והתפעל עד מאד מעצם הדאגה למענו על אף שעזבו.

דברי אברהם ומעשיו לאחר הניצחון על ארבעת המלכים (פסוקים יז-כד)

נאמר בפסוקים יז-יח: "וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סֹדִם לִקְרָאתוֹ... וּמֶלְכֵי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לָחֵם וַיֵּין..."

נשבח את מלכי צדק על החסד שעשה עם אברהם בשעה ששב מן המלחמה כשהוא עייף, וכפי שכתב רש"י: "בך עושים ליניעי מלחמה". נאמר שמלכי צדק היה מלך ירושלים (שלם), כתרגום אונקלוס ויונתן בן עוזיאל: "מלכא דירושלים", וכן שהיה צדיק ועובד ה', כפי שכתב הרמב"ן: "שהלך מארצו לירושלים לעבוד שם את ה' והיה להם [לאנשי ירושלים] לכהן לאל עליון".

נערוך השוואה קצרה בין שני המלכים - מלך סדום הרשע ומלכי צדק שהיה צדיק.

מלך סדום לא בא לעשות חסד, אלא ביקש טובות לעצמו, וכן לא הזכיר את שם ה' ולא הודה לו, למרות החסד שעשה עמו ה'. לעומתו, מלכי צדק עשה חסד עם אברהם ששב מהמלחמה והוציא עבורו אוכל ושתייה, ואף ברך את ה' על שהגן על אברהם, וכדברי אור החיים: "להגיד שבה הצדיקים מה בינם לבין הרשעים כי מלך סדום יצא לקראת אברהם לראות פניו ריקם הגם שאליו יחויב להקביל פני אברהם במנחה כיד המלך והוא הרשע יצא בידים ריקניות, ושם הצדיק מבלי חיוב נדיבות יעץ והקביל פניו בלחם ויין".

נאמר בפסוק יז: "...אֶל עֵמֶק שְׁוֵה הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ"

כתב רש"י: "...ומדרש אנדה: עמק שהושוו שם כל האומות והמליכו את אברם עליהם לנשיא אלקים ולקצין".

נביא מדרש זה, שאינו סותר את פשוטו של מקרא, כיוון שממנו עולה גדולת אברהם. נדבר עם הילדים על ההערכה הגדולה שרחשו האומות כלפי אברהם, על אומץ ליבו במלחמתו במלכים ועל נצחונו המזהיר, עד כדי כך שעשו לו כבוד גדול והמליכו אותו לנשיא עליהם. מדברי רש"י עולה שמעשיו של אברהם גרמו גם להתעלות רוחנית של האומות, שהרי כתוב שהמליכו את אברהם לנשיא אלקים, כלומר הבינו שה' היה בעזרו. נציין שכאן התקיימה ברכת ה' "ואגדלה שמך".

נאמר בפסוק יט: "...בְּרוּךְ אֲבָרָם לְאֵל עֲלִיּוֹן קִנְהַ שָׁמַיִם וְאָרֶץ"

השם "אֵל עֲלִיּוֹן" ככינוי לה' מופיע כאן לראשונה. נאמר לילדים שבביטוי מיוחד זה השתמשו אנשי כנסת הגדולה כשתיקנו את תפילת שמונה עשרה, וב"ברכת אבות", הברכה הפותחת את תפילת עמידה, נאמר: "האל הגדול הנבור והנורא אל עליון... וקונה הכל".

נשנן את פסוקים יט-כ שהם הפסוקים המתמצתים את אחד הרעיונות המרכזיים של פרקנו: ברכה לאברהם על מסירותו ואומץ ליבו, וברכה לה' שהצליח את פועלו של אברהם.

נאמר בפסוק כא: "וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ סְדֹם אֵל אֲבָרָם הֲזֵן לִי הַנֶּפֶשׁ"

כאן בולטת במיוחד כפיות הטובה של מלך סדום, שאינו פונה בבקשה ובתחנונים ואיננו מזכיר את מסירות נפשו של אברהם.

נאמר בפסוקים כב-כג: "וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֵל מֶלֶךְ סְדֹם הֲרִימְתִּי יָדַי אֵל ה' אֵל עֲלִיּוֹן... וְאִם אֶקַח מִכָּל אֲשֶׁר לְךָ..."

להרים יד אל ה', פירושו להישבע. נסביר שאברהם נזהר מלקחת דבר ממלך סדום, כי רצה לקדש את שם ה', שכולם ידעו שה' מעשיר אותו ולא בני האדם, וכדי לחזק את הדבר אף נשבע על כך, וכן כתב רש"י: "שהקדוש ברוך הוא הבטיחני לעשרני שנאמר: 'ואברכך' וגו'".

חכמינו ז"ל למדו מהמילה "הָרִימָתִי" (מלשון לרומם), שאברהם שר לה' שירה ונתן תודה לה' על שהצילו מהמלחמה, וכך אמרו **בבראשית רבה** (מג, כא-כב): "אמר משה: בלשון שאמר אבא [אברהם] שירה - 'הרימתי ידי אל ה'', בו בלשון אני [באותו לשון אני משה] אומר שירה, שנאמר: 'אלהי אבי וארוממנהו'".

נפרש לילד בגיל הצעיר את הפסוק כפשוטו, שהמילה "הָרִימָתִי" היא מלשון להרים ולא לרומם. יחד עם זאת נביא את הרעיון שבדברי חכמינו ז"ל שאברהם שר לה' שירה והודה לו, לא כהסבר המילה "הָרִימָתִי", אלא כחיזוק לכך שאברהם הכיר טובה לה'.

נאמר **בפסוק כד**: "בְּלִעְדֵי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים..."

כאן נציין את דאגתו של אברהם לעבדיו ולבני בריתו, שעל אף שויתר על חלקו הוא, לא ויתר על חלקם. זאת בניגוד לאדונים הכנעניים הדואגים אך ורק לעצמם ולא לעבדיהם.

המסרים העולים מפרק יד

מלחמת ארבעת המלכים נגד החמישה:

1. גבורתו של אברהם - למרות חוזקם הרב של ארבעת המלכים, לא נמנע אברהם מלצאת כנגדם ולהציל את לוט.
2. השגחת ה' בעולמו - ה' הביא על לוט את צרת השבי מפני שבחר לגור בסדום, עיר של "אנשים רעים וחטאים לה".

מלחמתו של אברהם במלכים והצלתו את לוט:

1. הערכת משפחת ממרא את אברהם ואמונתו - משפחת ממרא כרתה ברית עם אברהם מתוך הכרת גדולתו ואמיתת דרכו.
2. אהבת הבריות הגדולה של אברהם - יצא למלחמה גדולה ומסר נפשו כדי להציל את לוט.
3. אומץ הלב של אברהם - לחם עם חיילים מעטים נגד צבא רב.
4. להשתדל במלחמה ולא לסמוך על נס - אברהם התאמץ ותכנן את כל שלבי המלחמה.
5. בטחונו הגדול של אברהם בה' - אברהם בטח בה' שינצח במלחמה.
6. אהבת ה' לאברהם - ה' הגן על אברהם ועל חייליו ומסר שונאיהם בידם.
7. אברהם לימד את עבדיו יראת ה' - עבדי אברהם נקראו "חניכיו", מפני שחנכם לעבודת ה'.
8. אברהם חינך את עבדיו לגבורת המלחמה - עבדי אברהם נקראו "חניכיו" כי חניכם לגבורות המלחמה.

דברי אברהם ומעשיו לאחר הניצחון על ארבעת המלכים:

1. עשיית חסד - מלכי צדק כיבד את אברהם בלחם ויין בשובו עייף מן המלחמה.
2. קיום הבטחת ה' - ה' הבטיח לאברהם שיגדל שמו, ונתקיימה ההבטחה בכך שכל האומות המליכו את אברהם עליהן.
3. קידוש השם של אברהם - אברהם רצה שהכל ידעו שה' מעשירו, ולכן לא לקח רכוש ממלך סדום ואף נשבע על כך.
4. הודיה לה' על טובותיו - אברהם הודה לה' על שעזר לו במלחמה.
5. דאגתו של אברהם לעבדיו - אברהם ביקש לתת לנערים את חלקם בשלל.

פרק טו

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. הבטחת ה' לאברהם על השכר
2. הבטחת ה' לאברהם על הבנים
3. הבטחת ה' לאברהם על הארץ וכריתת ברית בין הבתרים

בכל אחד משלושת הנושאים העיקריים שבפרקנו ישנה הבטחה אלקית:

1. שכר - "שְׂכָרְךָ הֲרֵבָה מְאֹד"
2. בנים - "כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶדְךָ הוּא יִרְשֶׁךָ"
3. ארץ ישראל - "אֲנִי ה'... לָתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ"

הבטחת ה' לאברהם על השכר (פסוק א)

נאמר בפסוק א: "אֲחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר ה' אֶל אַבְרָם בְּמַחְזָה לְאֹמֶר אֶל תִּירָא אַבְרָם..."

נעלה את השאלה: ממה היה אברהם ירא, עד כדי כך שהוצרך ה' לומר לו "אל תירא"?

נשמע את תשובות הילדים ונגיע עמם להסברו של תרגום יונתן בן עוזיאל (הסבר המובא גם במדרש רבה, ברמב"ן ובמפרשים נוספים): "דילמא ייולון אחיהון וקריביהון דאילין קטיליא ויצטרפון בלגיונין ויתון עלי", כלומר אולי ילכו אחיהם וקרוביהם של אלו ההרוגים (חיילי ארבעת המלכים) ויתאספו למחנה צבא ויבואו עלי למלחמה.

לאור הסבר זה נאמר שאברהם פחד שיבואו קרובי החיילים שהרג וילחמו עמו, ועל כן ה' מחזקו שלא יפחד, כי הוא יגן עליו.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...אֲנֹכִי מִגֵּן לְךָ..."

גם כאן נסביר שה' מבטיח לאברהם שיגן עליו מפני קרוביהם של ההרוגים, אם יבואו כנגדו למלחמה.

ורש"י כתב: "אמר לו המקום: אל תירא אברם, אנכי מגן לך מן העונש, שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת".

נשאר דברי רש"י אלו לגיל בוגר יותר, ואז נוכל גם להעלות את השאלה: מדוע חשב אברהם שייענש, הרי נלחם מלחמת מצוה להציל עשוק מיד עושקו, והרג מלכים רשעים ואכזריים?

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...שְׂכָרְךָ הִרְבֵּה מְאֹד"

כתב **האבן עזרא**: "...גם אתן לך שכר שנדכה רוחך להושיע בן אחיך במתי מעט ונשענת עלי".

מלחמתו של אברהם מפגישה את הילדים עם דמותו המופלאה של אברהם אבינו ומעוררת בקרבם רצון להידבק במידותיו. משום כך, בלימוד השכר הרב שמבטיח ה' לתת לאברהם, נשוב ונציין את התפעלותנו ממסירותו, בשני דברים: אהבת הבריות של אברהם אבינו עד כדי מסירות נפש למען לוט, ובטחונו בה'.

הבטחת ה' לאברהם על הבנים (פסוקים ב-ו)

נאמר **בפסוק ב'**: "וַיֹּאמֶר אֲבְרָם אֲדֹנָי ה' מַה תַּתֶּן לִי וְאֲנֹכִי הוֹלֵךְ עִרְיָי וּבֶן מִשְׁק בֵּיתִי הוּא דֹמֵשֶׁק אֱלִיעֶזֶר"

מדבריו אלו של אברהם אנו למדים על גדולתו של אליעזר, שהיה אחראי על כל ביתו.

נוסיף שאליעזר היה תלמידו הנאמן והמובהק של אברהם בחכמה וביראת ה', כפי שרואים בפרק כ"ד, בפרשת חיי שרה, וכפי שדרשו חכמינו ז"ל (וימא כח ע"ב) על המילה "דַּמְשֶׁק" - דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים. דרשה זו לא נאמר לילדים כהסבר למילה דמשק, כדי להרגילם בשלב זה לפשוטו של מקרא. נסביר כפירוש רש"י בעקבות התרגום, שמדמשק היה.

נאמר בפסוק ג: "וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נִתְּתָה זָרַע וְהִנֵּה בֵן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי"

אברהם אהב את אליעזר מאד, אך הוא אינו בנו, ולכן הרגיש שהעיקר חסר. הוא השתוקק לכך שיוולד לו בן וכך יוכל לקיים את דבר ה', להעמיד אומה שתלך בדרך ה' ותביא ברכה לכל משפחות האדמה.

נעלה את שאלתו של הרמב"ן: מדוע אמר כך אברהם, הרי ה' הבטיחו שיהיה לו זרע, כפי שנאמר לעיל (בראשית יג, טז): "וַיִּשְׁמְתִי אֶת זָרְעֲךָ כְּעַפְרָה הָאֲרֶץ...?"

נביא את תשובת הרמב"ן: "כי הצדיקים לא יאמינו בעצמם בחטאם בשגגה... והנה ראה בעצמו בא בימים ולא נתקיימה נבואתו, וחשב כי חטאיו מנעו הטוב".

נאמר לילדים, שכאן אנו רואים את צדקותו של אברהם, שחשש שמה עשה מעשה שאינו ראוי ולכן הבטחת ה' לא תתקיים.

נאמר בפסוק ד: "וְהִנֵּה דָבָר ה' אֱלֹהֵי לְאֹמֶר לֹא יִירָשֶׁךָ זֶה כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמְעִיד הוּא יִירָשֶׁךָ"

בפסוק זה מבטיח ה' לאברהם שיהיה לו זרע וכן שהבטחה זו לא תשתנה כלל, גם אם יחטא חלילה, הוא או בניו (נסביר שה' בטוח שאם יחטאו הם יעשו תשובה), וכדברי הנצי"ב (בפסוק ו): "שהבטיח [ה' זרע] בלי שום תנאי".

נאמר בפסוק ה: "וַיֵּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה..."

נפרש כפשוטו, כפי שכתב רש"י: "הוציאו מאהלו לחוץ, לראות הכוכבים".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיֹּאמֶר הֶבֶט נָא הַשָּׁמַיְמָה וְסַפֵּר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לְסַפֵּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זְרַעְךָ"

נסביר שה' מוסיף עכשיו על הבטחתו הקודמת (בראשית יג, טז): "וַיִּשְׁמְתֵי אֶת זְרַעְךָ בְּעַפְרֵי הָאָרֶץ..." שכן כעת ההבטחה היא שזרעו של אברהם יהיה ככוכבים, דבר המסמן לא רק ריבוי כמותי אלא גם חשיבות איכותית, וכפי שכתב הנצי"ב: "...הוסיף כאן שיהיו הרבה אנשי מעלה [בזרעו של אברהם], שיאירו ככוכבים".

נשנן פסוקים אלו בכיתה ונשוב ונציין את אהבתו הגדולה של ה' לאברהם, שמבטיחו הבטחות כאלה.

נאמר בפסוק ו: "וַיִּהְיֶה בְּה' וַיַּחֲשֹׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה"

נסביר שאברהם האמין בהבטחות ה', וה' החשיב לו אמונה זו לזכות, וכך כתב רש"י: "הקדוש ברוך הוא השנה לאברהם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו".

נשאל, מהי הזכות הגדולה שבאמונה זו דווקא, הרי אברהם התגלה כבעל אמונה גדולה עוד קודם לכן, הוא האמין בה' ועזב את מולדתו ושמע לכל ציוויי ה'. ועוד: אם קיבל הבטחה מאת ה', מדוע שלא יאמין? וכדברי הבכור שור: "וכי מי לא יאמין באל הנאמן?".

על כך השיב הספורנו: "במח [אברהם] שיעשה [ה'] מה שאמר בלי ספק, אף על פי שהיה הדבר נמנע או רחוק אצל המבע".

לאור זאת נסביר לילדים שאברהם האמין בה' שייולד לו בן, על אף שהוא ושרה היו זקנים מאד, ובדרך הטבע אין מולידים בגיל כזה.

נקצר בדברי שבח אלו, מכיוון שהאמונה התמימה טבועה בנפש הילד ובשבילו אין חידוש גדול בכך שאברהם האמין בדברי ה'.

הבטחת ה' לאברהם על הארץ

וכריתת ברית בין הבתרים (פסוקים ז-כא)

נאמר בפסוקים ז-ח: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָם ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ. וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי ה' בְּמָה אֲדַע כִּי אֵיךְ שָׁנָה"

על שאלת אברהם, במה אדע כי אירש את הארץ, כתב רש"י בפירושו השני: "במה אדע - לא שאל לו אות, אלא אמר לפניו: 'הודיעני באיזה זכות יתקיימו [צאצאין] בה [בארץ]'".

ופירש בעל שפתי חכמים:

"...בירושת הארץ אף על פי שהאמין שיירשנה... אבל אם יתקיים בידם [יישאר אצלם אחרי שירשו אותה] היה ספק אצלו, באיזה זכות יתקיים בידם, כי היה יודע [ש]אם לא יהיה להם זכות לא יתקיים בידם".

לפי זה נסביר לילדים שאברהם האמין לה' שבניו יירשו את הארץ, ושאלתו היתה באיזה זכות יתקיימו בארץ לנצח, גם אם יחטאו, ואף אם יגלו ממנה ישובו אליה. בסיום מעמד הברית (פסוק יח) נראה את תשובת ה' לשאלה זו.

ביתור החיות ומשמעותו

בפסוקים ט'-י' מצווה ה' את אברהם לקחת בעלי חיים, לבתור אותם (לחתוך לשניים), ולהניח את שני החלקים זה מול זה. כמו כן לקחת תור וגוזל של יונה ולשים אותם זה מול זה (רמב"ן) בלי לבתור. תיאור חיתוך בעלי החיים עלול ליצור רתיעה אצל הילדים ולפגום

ברושם גדולת ברית זו, לכן את ביתור הבהמות נתאר במילים קצרות. נקרא את הפסוק ונסביר את שמות בעלי החיים. את המילה "משולשת" נסביר מלשון שלושה, את המילה "ויבתר" נסביר כחיתוך לשניים, ומכאן והלאה נשתמש רק בשורש ב.ת.ר המעורר פחות רתיעה, מפני שמילה זו פחות ידועה וממילא פחות מוחשית. לא נשתמש בתמונות הממחישות את הבתירה, ועל אחת כמה וכמה שלא נמחיש ונציג זאת.

רש"י מביא בשם חכמינו ז"ל שביתור הבהמות ואי ביתור הגוזל מלמדים על נצחיות ישראל (הגוזל) לעומת האומות (הבהמות). כמו כן רש"י מביא שבהמות אלו שנבתרו רומזות לקרבנות, וזאת תשובת ה' לשאלת אברהם, שבזכות הקרבנות יתקיימו בארץ (גם הרמב"ן מאריך בעניין זה).

גם בפסוקים י"א-י"ב (וירידת העיט על הפגרים) ראו הפרשנים רמזים לקורות עם ישראל בעתיד. כך למשל כתב הרמב"ן: "כי יבואו העמים [העיט] לבטל הקרבנות וזרע אברהם יבריהום", ורש"י (בפסוק יב) כתב שהחשכה היא רמז לצרות הגלות (בדומה לכך כתב גם הרמב"ן).

אחרי הרמזים שהביא (בפסוק ט), כתב רש"י (בפסוק י):

"ואין המקרא יוצא מידי פשוטו. לפי שהיה בורת [ה'] ברית עמו, לשמור הנמחתו להוריש לבניו את הארץ, כדכתיב: 'ביום ההוא ברת ה' את אברהם ברית לאמר' וגו', ודרך בורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה... אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים הוא שלוחו של שכינה, שהוא אש".

אנו נפרש כפשוטו של מקרא, וכפי שכתב רש"י, ונסביר את ענין הבתירה כחלק מכריתת הברית על הארץ. נרחיב בכך שברית זו מלמדת על האהבה והקשר העמוק שבין ה' לאברהם, ונציין שברית זו כורת ה' רק עם אברהם - שום אדם אחר על פני תבל, אפילו צדיק כמלכי צדק מלך ירושלים, לא זכה שה' יכרות עמו ברית.

נציין שהמעבר של תנור עשן ולפיד אש, שלוחו של מקום, בין הבתרים, מורה על תוקף ונצחיות הברית.

הסבר הפסוקים כרמזים על הקרבנות עלול להסיח את דעת הילדים מהעיקר - מעצם כריתת הברית והבטחת ירושת הארץ לנצח לאברהם אבינו ולזרעו. לכן בשלב זה לא נעסוק ברמזים, אלא נסתפק בפשוטו של מקרא. בכך נפגיש את הילדים עם גודל אהבת ה' לאברהם ועם נצחיות הבחירה האלקית בו ובזרעו, ונחזק את הכרתם בשייכות ארץ ישראל לעם ישראל, בני אברהם.

נאמר בפסוק יג: **וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם...**

בפסוק זה מודיע ה' לאברהם את העתיד, כתיאור המאורעות העומדים לקרות לבניו עד שיחזרו, אחרי דור רביעי לארץ ישראל, כדי שאברהם ידע שהבטחת הארץ לא תחול מיד אלא רק לאחר ירידת בניו לגלות. בהסבר זה נימנע מהעלאת שאלות מסובכות שהעלו המפרשים, כמו:

מדוע גזר ה' על בני ישראל שעבוד כה קשה?

אם ה' גזר שהמצרים יעבידו את ישראל, מדוע הענישם בעשר המכות

(עיין ברמב"ן)?

שאלות שהילדים אינם בשלים בגיל זה להבין את התשובות העמוקות שניתנו עליהן.

על פסוק זה ידועים דברי חכמינו ז"ל בגמרא ונדרים לב ע"א. ובעקבותיהם במפרשים, שה' מודיע לאברהם על הגרות ועל העינוי כעונש על שאלת אברהם "במה אדע כי אירשנה".

מכיוון שמפשט הפסוקים לא עולה ביקורת על אברהם אבינו, ומפני ששיטתנו היא ללמוד פשוטו של מקרא לפי הדרכת חכמינו ז"ל, ולא לומר ביקורת על האבות כשאינה עולה מן הפסוקים, לכן נשאיר את דברי חכמינו אלה לילד לכשיגדל, ואז יתמודד עם הדברים.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וַעֲבֹדוּם וְעָנוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה"

לפי חשבון השנים בני ישראל לא היו במצרים ארבע מאות שנה, אלא מאתים ועשר שנים. מכוח שאלה זו כתב רש"י: "משנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים - ארבע מאות שנים...". כלומר חשבון ארבע מאות השנה מתחיל מלידת יצחק.

כיוון שחשבון זה מורכב, ובפרט שבחומש **שמות** (יב, מ) נאמר: "וּמֹשֶׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה", דבר הסותר לכאורה את פסוקנו, על כן לא נעסוק בסתירה זו בלמדנו עם הילדים, וכשנגיע לפסוקים אלו בחומש שמות נדון בסתירה וביישובה.

נאמר **בפסוק יד**: "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי..."

נסביר את המילה "דן" במובן שופט, לצורך עונש, והכוונה, כפי שכתב רש"י כאן, לדין שעשה ה' עם המצרים בעשר המכות.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וְאַחֲרַי בֶּן יִצְחָק בְּרַכְשׁ גְּדוֹל"

הבטחה זו התקיימה כשיצאו ישראל ממצרים. נספר בקצרה כיצד ה' סייע לבני ישראל ביציאת מצרים וגרם למצרים להסכים להשאיל להם את רכושם היקר, כפי שנאמר בחומש **שמות** (יב, לה-לו): "...וַיִּשְׁאַלּוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמֵלֹת. וְה' נָתַן אֶת חֵן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאַלּוּם וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם."

המעמד המיוחד של כריתת הברית

נאמר **בפסוקים יז-יח**: "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְעֹלָטָה הָיָה וְהָיָה תַנּוּר עֹשֶׂן וּלְפִיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה. בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית לְאֹמֶר לְזֶרְעוֹ נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת..."

פסוקים אלו הם עיקר הפרק, הם מתארים את עצם המעמד המופלא של כריתת הברית בין הקב"ה לאברהם אבינו, דבר שלא היה מעולם,

והוא מגלה את גודל האהבה בין ה' לאברהם. ברית זו עומדת לנו עד היום ולנצח נצחים.

נציין שה' עבר בין הבתרים על ידי שלוחו, שהוא תנור האש והלפיד (כפי שהזכרנו בשם רש"י על פסוק י). ובכך כרת ברית נצחית עם אברהם וזרעו עד עולם.

נאמר לילדים שברית נצחית זו לא תתבטל, אפילו אם יחטאו ישראל, וכפי שכתב הרמב"ן: "והוסיף לו ברית עליהן שלא יגרום החטא".

נסביר שבכך ענה ה' לאברהם על שאלתו "במה אדע". אברהם חשש שמא יחטאו בניו ולא יתקיימו בארץ ישראל, לכן בישרו ה' שהבטחת הארץ היא נצחית, ותקוים אף אם חלילה יחטאו.

עם זאת, נאמר לילדים, שאין הכוונה שה' יוותר על החטאים, אלא שה' המכיר את בניו אהוביו יודע שגם אם חלילה יחטאו, יעשו תשובה ולא ישקעו בחטא.

הברית על הארץ כולה

בפסוקים י"ח-כ"א מתוארת הברית עם אברהם על נתינת ארץ ישראל לבניו, על כל חלקיה.

בפסוק י"ח מוזכרים הגבולות הדרומיים והצפוניים ביותר.

בפסוק י"ט מוזכר עבר הירדן, כמבואר ברש"י, ואילו מצטרפת נחלת הרפאים היושבים בעבר הירדן המזרחי (נחלת עוג) ומוזכרים בפסוק כ'. שאר העמים המנויים בפסוקים כ' וכ"א הם העמים שארצותיהם יושבות במרחבי ארץ כנען, בתוך הגבולות שצויינו.

בלימוד זה אנו מעוניינים לחזק את אמונת הילדים בכך שהארץ כולה ניתנה לנו במתנה מאת ה' בברית עולם.

המסרים העולים מפרק טו

הבטחת ה' לאברהם על השכר:

1. ה' שומר על צדיקים - הבטחת ה' לאברהם שיגן עליו ממלחמה עתידה.
2. השגחת ה' בעולמו - ה' נתן שכר רב לאברהם על מסירות נפשו במלחמה.

הבטחת ה' לאברהם על הבנים ועל הארץ וכריתת ברית בין הבתרים:

1. אהבת ה' לאברהם - ה' הבטיח לאברהם הבטחות גדולות וחשובות: שיגן עליו ועל זרעו ויתן לו שכר על הצלתו את לוט, שיתן לו בן שיצא ממעיו ויירשנו, שיַרבה את זרעו ככוכבים, שידון את הגוי שיעביד את בניו, ולבסוף, שיוציא אותם מן השעבוד ברכוש גדול.
2. צדקותו של אברהם - אברהם האמין לה' על הבטחת הזרע על אף שהוא ושרה היו זקנים מאד.
3. אהבת ה' לאברהם יותר מכל בני האדם - רק עמו כרת ה' ברית עולם על ירושת הארץ למלוא גבולותיה.

פרק טז

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. נתינת הגר לאברהם וכפיות הטובה של הגר
2. בריחת הגר והתגלות המלאך אליה
3. חזרת הגר והולדת ישמעאל

נתינת הגר לאברהם וכפיות הטובה של הגר

(פסוקים א-ו)

נאמר בפסוק א: "וְיִשְׂרָי אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יִלְדָה לוֹ..."

נדבר על הציפייה של שרה לבן, במיוחד בעשר השנים האחרונות, מאז הבטיח ה' לאברהם "וְאֶעֱשֶׂה לְגֹי גְדוֹל".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְלֹא שִׁפְחָה מִצְרִית וְשָׂמָה הָגֵר"

כתב רש"י: "בת פרעה היתה, כשראה נסים שנעשו לשרה, אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא נבירה בבית אחר".

נסביר לילדים שאף שפרעה היה רשע, כשראה את הנסים שעשה ה' לכבוד שרה היה לו רגע של התעלות והבין את גדולתם של אברהם ושרה, ולכן נתן את בתו הגר לשפחה בבית אברהם ושרה.

גם הגר התפעלה משרה ושמחה להיות שפוחתה, וכפי שאמרו חכמינו ז"ל במדרש שכל טוב: "אמר רבי שמעון בר יוחאי: [הגר] בתו של פרעה היתה, וכיון שראתה מעשיה של שרה, אמרה: 'מוטב להיות שפחת שרה מבת פרעה'".

מהמילים "מעשיה של שרה" משתמע שהגר לא התפעלה רק מהניסים שנעשו לשרה, אלא אף מאישיותה הגדולה, מצדקותה ומטוב ליבה. המעבר מבית פרעה לביתם של אברהם ושרה היה מעבר חד בשביל הגר, מעבר שעשה שינוי גדול בכל חייה, וכפי שמלמדנו **ספר החינוך** (מצוה תלא) על גודל צערן של גר: "והכתוב רמז מעם הציווי [של אהבת הגר] באמרו: 'כי גרים הייתם בארץ מצרים'. הזכיר לנו שכבר נכוונו בצער הגדול שהוא שיש לכל איש הרואה את עצמו בתוך אנשים זרים ובארץ נכריה...".

חכמינו ז"ל למדונו ששרה הבינה את הקושי של הגר, ועשתה מאמצים לחזקה ולעודדה, וכך אמרו **בבראשית רבה** (מה, ד): "והיו מפרוניות [נשים של שרים גדולים] באות לשאול בשלומה של שרה, והיתה שרה אומרת להם: 'צאו ושאלו בשלום עלובה [בשלום הגר]'".

המתנות כהונה על המדרש מסביר את הכינוי "עלובה": "והוא לשון כבוד, העלובה והענווה בדעתה... להודיע שהיא גבירה כמותה וטובה הימנה". מדברי המדרש אנו למדים שבח גדול על שרה, שויתרה על הכבוד שהיתה יכולה לקבל מהנשים החשובות, למען הרגשתה הטובה של הגר שפחתה. מדברי המתנות כהונה אנו רואים עוד יותר את גודל מעלת שרה, שאף החשיבה את הגר כטובה ממנה.

לסיכום, נוכל להביא לילדים, כהמשך להתנהגות שרי כלפי הגר, את דברי **ספר החינוך** (שם) המלמדים כיצד צריך להיות היחס של כל אדם מישראל לגר: "וכמה היא דרך נעימות וחמדה להתחסד ולגמול טובה לאשר הניח אומתו וכל משפחת בית אביו ואמו, ויבוא לחסות תחת כנפי אומה אחרת באהבתו אותה".

התנהגותה של שרה להגר היתה כיחס של אם לבתה וכיחס אישה אל אחותה. שרה השקיעה רבות בחינוך הגר שפחתה, שבאה מבית פרעה המצרי עובד האלילים. חכמינו ז"ל אומרים ששרה היתה מגיירת את הנשים, והדבר בודאי נכון כלפי שפחתה. ואכן בעקבות חינוך זה הגיעה הגר למדרגה נעלה עד שהיתה ראויה להינשא לאברהם ואף לדבר עם מלאכים (עיין בספר "שבע נביאות" של הרב אליהו ידיד).

כפי שכתבנו בפתיחה לחומש, בעקרונות הלימוד, אנו שואפים להביא את הילדים להערצה של אבותינו ואמותינו, ומתוך כך להביאם ללכת בדרכיהם, ולכן נרחיב תחילה ביחסה הטוב של שרה להגר, וברצונה לחנכה בדרך הנכונה.

נאמר בפסוק ב: "וַתֹּאמֶר שְׂרַי אֶל אַבְרָם הֲנִינָה נָא עֲצֹרְנִי ה' מִלְּדַת...". נראה לילדים כיצד שרה הצדקת מדברת בכבוד אל אברהם, ומשתמשת במילה "נא" פעמיים.

נדגיש את אמונתה של שרה, שידעה שהכל נעשה בהשגחה מאת ה' וקיבלה את גזירת עקרותה באהבה.

נאמר בהמשך הפסוק: "...בֹּא נָא אֶל שְׁפָחֹתַי אוֹלֵי אִבְנֵה מְמֹנָה...". "אִבְנֵה" - יהיה לי בניין, תיקון למצבי.

נשאל את הילדים, כיצד חשבה שרה להיבנות מנתינת הגר לאברהם, ונענה שתי תשובות:

האחת - שרה האמינה שבזכות המצוה שתעשה עם הגר ולא תקנא בה, יתן לה ה' שכר ויפקדה בבו, וכדברי רש"י: "בזכות שאכנים צרתי לתוך ביתי".

השניה - שרה קיוותה שבניה של הגר יגרמו לה נחת רוח ויהיו כאילו בנים שלה, כדברי הרמב"ן: "שיהיה לה [לשרי] נחת רוח בבני שפחתה".

כאן ראוי להדגיש את כוונתם של אברהם ושרה במעשה הנתינה של הגר לאברהם. שניהם לא התכוונו לשנות את מעמדה של שרה כאשרתו העקרית והחשובה של אברהם, שממנה יהיה הזרע שהובטח לאברהם, וכפי שכתב הרמב"ן: "לא נתכוון שיבנה הוא [אברהם] מהגר, ויהי זרעו ממנה, אבל כל כוונתו לעשות רצון שרה שתבנה ממנה...". וכן שרה כמובן לא התכוונה לזה, כפי שמוסיף הרמב"ן: "...שרה לא נתייאשה מאברהם ולא הרחיקה עצמה מאצלו, כי היא אשתו והוא אישה". הדגשה זו חשובה

על מנת לבסס בנפשם של הילדים את מעמדה הראשי של שרה לעומת הגר, וליצור אצלם הבנה ברורה יותר של מעשיה של שרה בהמשך.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שְׂרָיִ"ֿ

נדבר על גדולתו של אברהם, שעל אף שמאוד רצה בנים, לא התחתן עם הגר אלא מרצון שרה, וכמו שכתב הרמב"ן:

"אף על פי שאברם מתאוה מאד לבנים, לא עשה בן בלא רשות שרי".

נוסיף כאן ונאמר שאברהם שמע לקול שרה כיון שהוא הכיר בגדלותה וצדקתה, וידע שודאי כוונתה לשם שמים, ולכן זוכה לכוון במחשבותיה לרצון ה', וכפי שכתב רש"י: "לקול שרה – לקול רוח הקודש שבה" (וראה גם רש"י בראשית כא, יב).

נאמר **בפסוק ג**: "וַתִּקַּח שְׂרָיִ אֵשֶׁת אַבְרָם אֵת הַגֵּר הַמִּצְרִית שְׁפַחְתָּהּ... וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לֹא אִשָּׁה"

נאמר לילדים, שאברהם הסכים לקחת את הגר, על אף שבאה מארץ מצרים ומבית של עבודת אלילים, מפני שהיא עזבה את כל הרגליה הקודמים והתעלתה להיות צדיקה ויראת ה', כפי שעולה מדברי חכמינו ז"ל **במדרש ילמדנו** (עיי' שם).

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לֹא אִשָּׁה"

נדגיש באוזני הילדים את צדקותה של שרה אמנו, שהיתה מוכנה לתת את הגר לאברהם בעלה, וכפי שאמרו חכמינו ז"ל **במדרש הגדול**: "להודיעך כח אמנו שרה שלא קנאה בשפחתה אלא נתכוונה לשם שמים".

נאמר **בפסוק ד**: "וַיָּבֵא אֵל הַגֵּר וַתֵּהָר וַתֵּרָא בִּי הַרְתָּה וַתִּקַּל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ"

משמעות הביטוי "וַתִּקַּל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ" היא שהגר זלזלה בשרה. הגר לא רצתה לשמוע בקול שרה ולא עשתה את העבודות שהטילה עליה,

וכפי שכתב הרד"ק: "ולא היתה חוששת למצוות שרי גבירתה לאשר תצווה". כאן נשמיע ביקורת נוקבת על הגר, שהיתה כפויית טובה. שרה העניקה להגר כל כך הרבה אהבה וחמלה, חסד וטוב, חכמה ויראת ה', ועם כל זה הגר לא ידעה להחזיר לה כגמולה, ואף פגעה בה.

נשאל את הילדים, כיצד צריכה היתה הגר לנהוג ביחס לשרה, ונגיע לכך שהיתה צריכה להודות לה על כל מה שהעניקה לה ובמיוחד על כך שבחרה בה מכל השפחות ונתנה אותה לאברהם לאשה. היה עליה לעשות בחפץ לב את כל מה שביקשה ממנה, ואף להתפלל לה' שיתן לשרה בן.

ניתן להוסיף ולומר שלהגר היתה כוונה נוספת – להחליף את שרה, ולהיעשות לגבירה תחתיה, וכפי שכתב החזקוני (על פסוק ח): "הגר שפחה שרי – לא כשאת סבורה להיות גבירתה, כי עדיין את שפחה". דהיינו שלא רק כפיות טובה היתה בהתנהגותה של הגר כלפי שרה, כי אם גם ניסיון לפגוע פגיעה חמורה במעמדה של שרה ורצון להחליפה ולהיות גבירה במקומה!

נאמר בפסוק ה: "וְהָאָמֵר שָׂרִי אֶל אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אֲנֹכִי נָתַתִּי שְׁפָחָתִי בְּחִיקָךָ וַתֵּרָא כִּי הָרְתָה וְאָקֵל בְּעֵינַיָהּ וְשֹׁפֵט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ"

את המילים "חֲמָסִי עָלֶיךָ" נסביר כאונקלוס: "דין לי עלך", כלומר יש לי דין וטענה כלפיך.

נאמר לילדים, שאדם שיש לו טענה כנגד רעהו צריך לאמרה לו, כדי שלא ישאר בליבו כעס. עליו גם להזהר לומר את טענתו בצורה מכובדת. דבר זה נלמד משרה שלא אמרה לאברהם במפורש שהוא אשם ובמה הוא אשם, אלא רמזה לו בעדינות "חמסי עליך", דין לי עליך.

בדבריה מציינת שרה את התנהגותה השלילית של הגר, ורומזת לאברהם שיבין מה היה עליו לעשות.

באמירתה "וְשֹׁפֵט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ" רומזת שרה לכך שהיא יודעת

של אברהם היתה כוונה טובה, ועל כן היא אומרת שה' יעשה משפט מי משניהם צודק ועיין ר"ח שכך פירש).

נוסיף ונציין, שדברי שרה נאמרו מתוך צער גדול על התנהגותה של הגר אחר כל הטובות שעשתה לה.

אברהם לא רצה להוכיח את הגר כדי לא לביישה, וחשב שהיא תתחרט בעצמה כיוון שהיתה צדקת.

נאמר בפסוק ו: "וַיֹּאמֶר אֲבְרָם אֶל שְׂרָי הֲנִי שִׁפְחָתְךָ בְּיָדְךָ עָשִׂי לִּי הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ..."

דברים אלו אמר אברהם מתוך דאגה לשרה אשתו כשראה את צערה ומתוך רצון ששרה תחנך את הגר לא להמשיך בדרך זו של כפיות טובה וכן מתוך דאגה לכבוד ה', כי ידע ששרה צדקת ויראת ה' ופגיעה בכבודה היא פגיעה בכבוד שמים. אברהם חשב ששרה תצליח יותר טוב ממנו להוכיחה ולהשיבה למוטב, כדברי הרד"ק: "וַיֹּאמֶר... שִׁפְחָתְךָ בְּיָדְךָ – אִם עַל פִּי שִׁשְׁבָּה בְּחִיקִי, שִׁפְחָתְךָ הִיא כְּבַתְחִילָה... וְלֹא תִקְבַּל מִמֶּנִּי כְּמוֹ שֶׁתִּקְבַּל מִמֶּךָ, וְהִנְנִי מוֹחֵל לְךָ כְּבוֹדִי".

בכדי לתקן את מידת הגאווה של הגר צריך היה להביא אותה לקיצוניות השניה, לקבלת מרות, דבר שיקרה על ידי העבדות, וכפי שכתב אברבנאל: "שתיקון המוטבע במידה פחותה, הוא בהטותו והכריחו לצד המנגד".

כלומר כדי לתקן מידה רעה צריך לנהוג לפי הצד הקיצוני השני.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְהָעֵנָה שְׂרָי..."

כהמשך ללימודנו מהפסוקים, מדברי חכמינו ז"ל ומהמפרשים, ששרה נהגה כבוד גדול וזהירות רבה בשפחתה הגר, הפוך ממה שהיה מקובל אצל עמי כנען, נדון את מעשיה של שרה הצדקת לכף זכות.

אם נצטוונו ללמד זכות על חבר, כפי שנאמר: "בְּצִדְקַת תְּשֻׁפֵּט עַמִּיתְךָ" וויקרא יט, טו), על אחת כמה וכמה, שעלינו לדון את אשת אברהם, האדם הגדול בענקים, לכף זכות. שרה נחשבת חלק של אברהם, שכן

אשתו כגופו, היא היתה ענקית בצדקותה וברוח הקודש שבה, וכפי שאומר הנביא ישעיה (נא, ב): "הִפִּיטוּ אֶל אֲבָרְהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תַּחֲוֹלְלֶכֶם, בִּי אֶחָד קָרְאתֶיזוּ...".

על כן נסביר ששרה עינתה את הגר, לא כדי להתנקם בה חלילה, אלא מתוך כוונה לחנכה ולהשיבה אל הדרך הטובה, וכפי שכתב האברבנאל (שם): "ובן שרה, כאשר ראתה את הגר כנאוה וכנאון ודרך רע, עינתה אותה ונשתעבדה בה בקושי, יותר ממה שהיתה רגילה, וכל זה לתכלית טוב, כדי להשיבה אל המיצוע [להתנהגות הממוצעת]".

לאחר מכן נדבר עם הילדים על משמעות העינוי, ונדגיש שחלילה לשרה הצדקת וטובת הלב להתאכזר אל שפחתה. משמעות העינוי היא שנתנה לה עבודות קשות יותר ממה שהיתה רגילה עד כה, וכפי שאמרו חכמים **בבראשית רבה** (מה, ו): "דליים ופנדות [סוג כלין] הולוכה לה למרחץ", כלומר שרה לא ציערה פיזית את הגר, אלא נתנה לה עבודות שיביאו אותה להבין שלמרות נישואיה לאברהם, שרה נשארה אשתו החשובה והעקרית, כפי שראינו בדברי הרמב"ן לעיל.

בריחת הגר והתגלות המלאך אליה (פסוקים ו-יג)

נאמר **בהמשך פסוק ו**: "...וַתִּבְרַח מִפְּנֵיהֶּ"

נבקר את התנהגותה של הגר, אשר היתה צריכה לקבל באהבה את עבודותיה של שרה ולהתחרט על התנהגותה, ובמקום זאת ברחה למדבר, וכפי שכתב שם האברבנאל: "והיא כפורעת מוסר [מסירה מעל עצמה תוכחה], ברחה מפניה דרך המדבר".

נאמר **בפסוקים ז-ט**: "וַיִּמְצְאָהּ מַלְאָךְ ה'... וַיֹּאמֶר הָגֵר שְׂפַחַת שְׂרֵי אִי מִזֶּה בָּאת... וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאָךְ ה' שׁוּבִי אֶל גְּבִרְתְּךָ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יְדֶיהָ"

מדברי המלאך אנו למדים שהתנהגותה של שרה כלפי הגר שפחתה היתה צודקת, שהרי מלאך ה' מצווה עליה לשוב אל שרה ולקבל את

העינוי, כאומר: יפה עשתה שרהוכוונתה טובה, עלייך לקבל באהבה את מרותה! וכדברי הנצי"ב: "שתרצה לסבול ממנה כשפחה המקבלת ברצון דבר הנברת, כי קנין כספה היא".

נאמר בפסוק יא: "וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֶאכֶּה ה' הַנֶּהָה הָרָה וַיִּלְדֶּתָ בֵּן וַקְרָאתָ שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי שָׁמַע ה' אֶל עֲנִיָּה"

כתב הנצי"ב: "שמע ה' תפילתך, בצירוף עניך, כאשר ידע צרתך".
כלומר ה' קיבל את תפילתה של הגר מפני שהיתה בצרה.

נסביר, שעל אף שהגר לא התנהגה כראוי כשברחה למדבר, ה' מרחם על האדם בשעת צער ומקבל את תפילתו אם היא תפילה בכוונה ובאה מעומק הלב.

נאמר בפסוק יג: "וַתִּקְרָא שֵׁם ה' הַדְּבַר אֵלֶיהָ אֵתָהּ אֵל רְאִי כִּי אָמְרָה הִגַּם הָלֶם רְאִיתִי אַחֲרֵי רְאִי"

"הלם" - כאן.

כתב רש"י: "לשון תימה. וכי סבורה הייתי שאף הלום במדברות ראיתי שלוחו של מקום, אחרי רואי אותם בביתו של אברהם, ששם הייתי רגילה לראות מלאכים...".

נביא את דברי רש"י, ונדגיש את גדולתו של אברהם, שמלאכים היו רגילים לבוא לביתו, ועל כן לא נבהלה הגר מהמלאך שדיבר עמה. כמו כן נדבר על מעלתה של הגר שזכתה לשמוע את מלאך ה'. נזכיר שלמעלה זו הגיעה הגר בזכות שרה שקירבה אותה תחת כנפי השכינה.

חזרת הגר והולדת ישמעאל (פסוקים טו-טז)

נאמר בפסוק טו: "...וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם בְּנוֹ אֲשֶׁר יִלְדָה הַגֵּר יִשְׁמָעֵאל"

בפסוק זה נשמיע לילדים את גדולתו של אברהם ששרתה עליו רוח הקודש וידע לקרוא את שם בנו "ישמעאל", כפי שכתב רש"י בשם

חכמינו ז"ל: "אף על פי שלא שמע אברם דברי המלאך שאמר 'וקראת שמו ישמעאל', שרתה רוח הקודש עליו וקראו ישמעאל".

המסרים העולים מפרק טז

נתינת הגר לאברהם וכפיות הטובה של הגר:

1. מעמדם של אברהם ושרה - פרעה נתן את הגר בתו לשפחה לשרה.
2. צדקותה של הגר - התפעלה ממעשיה הטובים של שרה.
3. טוב ליבה של שרה - דאגה שהשרות שביקרו אצלה ישאלו בשלום הגר.
4. ענוותנותה של שרה - החשיבה את הגר לטובה ממנה.
5. יראת ה' של שרה - ידעה שה' עצר אותה מלדת וקיבלה זאת באהבה.
6. אברהם כיבד את שרה - אברהם שמע בקול שרה ולקח את הגר.
7. אהבת שרה להגר -
 - א. שרה נתנה את הגר לאברהם לאישה.
 - ב. שרה אמרה שהבן שתלד הגר יחשב לה (לשרה) כבנה.
8. צדקותה של שרה - לא קנאה בשפחתה כאשר נתנה אותה לאברהם לאישה.
9. הכרת הטוב - מהביקורת על הגר שהיתה כפויית טובה כלפי שרה.
10. שרה כיבדה את אברהם - לא האשימה את אברהם בדבר התנהגותה של הגר, אלא רמזה לו שיש לה טענה כלפיו.
11. אהבת הצדק של שרה - שרה הטילה על הגר עבודות קשות, כדי להביאה להכרת הטוב ולמידת הענוה.
12. אהבתו ודאגתו של אברהם לשרה - אברהם שמע לשרה ומסר לה את הגר שתשמש לה כשפחה.
13. קבלת תוכחה באהבה - מהביקורת על הגר, שברחה למדבר ולא קיבלה את תוכחתה של שרה.

בריחת הגר ודברי המלאך אליה:

1. הצדקת מעשיה של שרה בידי ה' - מלאך ה' אמר להגר לשוב להתענות אצל שרה.
2. רחמי ה' על המצטער - ה' ראה את צערה של הגר וקיבל את תפילתה.
3. גדולתה של הגר - מלאך ה' דיבר עמה.
4. גדולתה של שרה - הביאה את הגר למעלה זו על ידי שלימדה אותה יראת ה'.

חזרת הגר והולדת ישמעאל:

מעלתו של אברהם - זכה לרוח הקודש וידע לקרוא לבנו בשם שאמר המלאך להגר.

פרק יז

בפרקנו ארבעה נושאים עיקריים:

1. הברית בין ה' לאברהם ושינוי שמו של אברהם
2. הציווי על ברית המילה
3. הברכה לשרה, שינוי שמה והבשורה על הולדת יצחק
4. אברהם מקיים את ברית המילה

פתיחה

פרקנו עוסק כמעט כולו ולמעט פסוקים יז-יח ופסוקים כג-כז) בדברי ה' לאברהם, ואין בדברים אלו סיפור או "עלילה", כפי שהתרגלנו עד עתה מתחילת הפרשה.

אנו, המורים, עלולים לחוש קושי וחשש מסויים בלימוד פרק זה, מפני שהילדים התרגלו ללימוד סיפורי, וכעת יפגשו בלימוד כביכול פחות 'מעניין'. זוהי הזדמנות להזכיר לעצמינו שיסוד כל לימוד התורה הוא פגישה עם דבר ה', ודבר ה' עצמו הוא המחייב ומרומם את נפשנו יותר מכל סיפור או עלילה.

בפתח הפרק נקדים ונאמר לילדים שבפרק זה נזכה ללמוד את דברי ה' לאברהם, נפגש עם ההבטחות הגדולות שמבטיח ה' לאברהם ועם הברית המופלאה שה' כורת עם אברהם וזרעו לדורות עולם.

בפרקנו מודיע ה' לאברהם על הבחירה בו, בשרה אשתו ובזרעם, וכן על הבחירה בארץ ישראל, כפי שפירש רש"י (בפסוק ב): "ואתנה בריתי - ברית של אהבה וברית הארץ...".

עד עתה הבטיח ה' לאברהם הבטחות גדולות: "וְאַעֲשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל" (בראשית יב, ב), "לְזַרְעֶךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת" (בראשית יב, ז), "כִּי אֵת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶתֵּן רָאִה לְךָ אֶתְנַנֶּה וּלְזַרְעֶךָ עַד עוֹלָם" (בראשית יג, טו), ואפילו כרת עמו ברית על כך (בראשית טו, יח).

אלא שעד עתה עדיין לא הודיע ה' לאברהם שהוא בוחר בו להיות לו ולזרעו לאלקים לדורות עולם, וזהו החידוש המרכזי בפרקנו. דברים אלו מחיים, מרוממים ומשמחים, ומלמדים אותנו ואת הילדים על גודל אהבת ה' לאברהם ועל הזכות שלנו כבניו להיות לעם לה'.

הברית בין ה' לאברהם

ושינוי שמו של אברהם (פסוקים א-ח)

נאמר בפסוק א: "...וַיֹּרֶא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֵל שְׂדִי..."

נציין לילדים, שכאן לראשונה ה' מודיע לאברהם את שמו: "אֵל שְׂדִי", דבר המלמד שזהו דיבור מיוחד של ה' עם אברהם, אך לא נכנס עמם להסבר שם זה.

נאמר בהמשך הפסוק: "...הִתְהַלַּךְ לְפָנָי..."

נביא את דברי רש"י על פי תרגום אונקלוס: "פּלַח קדמי - הדבק בעבודתי", וכן את דברי הרמב"ן: "ללכת בדרך אשר אורה אותך... לירא ממנו לבדו ולעשות מה שיצווה".

כלומר 'להתהלך לפני ה'', פירושו לירא ממנו ולעבוד אותו. וכיצד? דרך עשיית מצוותיו.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְהָיָה תָמִים"

כתב רש"י: "אף זה ציווי אחר ציווי, היה שלם בכל נסיונותי". והאבן עזרא כתב: "שלא תשאל למה המילה [מה טעם מצוות ברית מילה, שבהמשך]".

והרמב"ן הוסיף על דבריו: "והוא כמעט [כדבר הפסוק בתהלים] 'יהי לבי תמים כחקיך למען לא אבוש'".

לאור דבריהם נסביר לילדים את הביטוי 'להיות תמים עם ה'', בשני מובנים:

האחד – לעשות כל אשר יצווה ה', אפילו את הדברים הקשים ביותר.
השני – לקיים את מצוות ה', אפילו אם איננו מבינים את טעמן.

רעיונות אלו חשובים ומרכזיים בעבודת ה' של כל אדם, לכן נרחיב ונבאר אותם לילדים כפי יכולת הבנתם.

נאמר **בפסוק ב'**: "וְאַתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ בְּמֵאֵד מְאֹד"

נסביר כרש"י, שבכריתת הברית של ה' עם אברהם מתכוון ה' לברית האהבה בינו לבין אברהם ולברית נתינת הארץ לו ולזרעו, ולא לברית המילה המופיעה בהמשך.

נאמר **בפסוק ד'**: "אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אֶתְךָ וְהָיִיתָ לְאָב הַמּוֹן גּוֹיִם"

נפרש את המילה "אָב" בשני מובנים:

האחד – כפשוטו, שיצאו מאברהם עמים רבים. נדגיש לילדים שהעם העיקרי והחשוב היוצא מאברהם הוא זרעו שיצא מיצחק ומיעקב, שאיתם כרת ה' ברית, שזרעם יהיה לו לעם והוא יהיה להם לאלקים, אך מכל מקום גם מישמעאל ומשאר בני אברהם (המופיעים בסוף פרשת חיי שרה) יצאו עמים רבים.

השני – תפקידו של אברהם הוא ללמד ולהדריך את הגויים לעבוד את ה', וכפי שכתב הנצי"ב: "...אבל זה היה הרצון והתכלית, שיהיו כל אומות העולם יודעים את ה', והאלילים כליל יחליף. ולדבר זה הזהיר הקדוש ברוך הוא את אברהם שיהיה רצונו להשקיע דעתו להיות לְאָב הַמּוֹן גּוֹיִם, להכירם את ה', ובזה יהיה נקרא 'אב המון גויים', כאב המעמיד את בנו על דעת ישראל".

נאמר בפסוק ה': "וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֶךָ אֲבָרָם וְהָיָה שְׁמֶךָ אֲבָרָהם כִּי אֵב הָמוֹן גּוֹיִם נִתְּתִיךָ"

בגמרא במסכת ברכות (יג ע"א) נאמר: "אברם הוא אברהם, בתחילה נעשה אב לארם ולבסוף נעשה אב לכל העולם כולו".

בתחילה היתה לאברהם אחריות ושייכות רק לאנשי ארם, ומתוך כך ייעדו ה' למפרסם האמונה ומלמד דעת ה' בכל העולם.

בהזדמנות זו נחזור ונדגיש את פועלם של אברהם ושרה במשך עשרות שנים בקריאה בשם ה' ובלימוד כל הגויים את דרך ה'. אברהם ושרה כל כך הצליחו במעשיהם, עד שיושבי הארץ מינו את אברהם להיות קצין [מושל] עליהם (רש"י בראשית יד, יז) וקראוהו 'נשיא אלקים' מתוך הערכה וכבוד לכל פעלו.

נאמר בפסוק ו': "וְהִפְרַתִּי אֶתְךָ בְּמֵאד מְאֹד וְנִתְּתִיךָ לְגוֹיִם..."

את המילים "וְנִתְּתִיךָ לְגוֹיִם" נסביר על פי הרמב"ן, שפירש שבמילה 'גויים' הכוונה לשבטי ישראל.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וּמַלְכִים מִמֶּךָ יֵצְאוּ"

בדברים אלו מתכוון ה' להראות לאברהם עד כמה גדולה ברית אהבתו אליו עד שיוציא מזרעו מלכים.

נשאל את הילדים: לכל עם ישנם מלכים, אם כן מה מיוחד בכך שמאברהם יצאו מלכים?

נענה, שה' מבטיח לאברהם שמחלצו יצאו מלכים גדולים וחשובים, שיכבדו אותם אף העמים האחרים, וכפי שתרגם אונקלוס: "ומלכין דשליטין בעממיה", מלכים השולטים בעמים, כדוד ושלמה.

נאמר בפסוק ז': "וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זָרְעֶךָ אֶתְרִיךָ לְדֹרֹתֶם לְבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ לְאַלְקִים וּלְזָרְעֶךָ אֶתְרִיךָ"

פסוק זה הוא אחד מהפסוקים המרכזיים בפרקנו ובפרשה כולה.

לאורך הפרשה למדנו על ההבטחות שנתן ה' לאברהם אבינו: ה' הבטיח לאברהם לעשותו גוי גדול, לתת לזרעו את הארץ, ולתת לו גבולות רחבים לכל רוחות השמים, כרת עמו ברית בלפיד אש על ירושת הארץ, ולבסוף, בפסוק שלנו מודיע ה' לאברהם שהבחירה באברהם ובזרעו, והברית שה' כורת עמם תהיה לדורות עולם.

נדגיש פסוק זה, הן על ידי הדגשת החידוש שבו, הן על ידי שינון וחזרה. ניתן לילדים תחושה של גאווה ושמחה על בחירת ה' באברהם שהיא בעצם בחירה בכל אחד ואחד מאיתנו.

נאמר בפסוק ח: "וַיִּנְתְּנִי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶחְרִיד אֶת אֶרֶץ מִגְרִיד אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לְאֱלֹקִים"

גם פסוק זה שייך לעניין הקודם, לבחירת אברהם וזרעו להיות עם ה'. כאן מוסיף ה', שכל התקיימות ברית זו היא דווקא בארץ כנען, וכדברי רש"י: "לאחוזת עולם - ושם אהיה לכם לאלקים, אבל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוקה".

נסביר לילדים, שדווקא בארץ ישראל ה' יברך את בני ישראל, ורק בה יוכלו בני ישראל ללמוד תורה כראוי ולקיים את כל מצוותיה, ולא בחוץ לארץ.

בפסוק זה נדגיש שה' מבטיח את הארץ בשלמות, לכל גבולותיה - "את כל ארץ כנען", ושהבטחה זו היא "לאחוזת עולם", כלומר לא תשתנה לעולם.

נרחיב ונאמר לילדים שארץ ישראל היא ארץ קדושה, המיוחדת לה' יתברך, ועל כן בחר בנו – בעמו המיוחד, ונתנה לנו, וכפי שכתב הרמב"ן (ויקרא יח, כה): "ארץ ישראל, אמצעות הישוב, היא נחלת ה' מיוחדת לשמו... בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו, זרע אוהביו". נוסיף ונאמר שדווקא בארץ ישראל יכול עם ישראל לגלות את סגולותיו המיוחדות, וכדברי הכוזרי (ב, טז): "ארץ ישראל נתייחדה משאר כל הארצות, ועם ישראל יכול להידבק בעניין האלוהי רק בארץ הזאת". בכל הדורות השתוקקו ישראל – מגדולי וצדיקי האומה ועד פשוטי העם – לעלות לארץ ולנשק את אדמתה, ואף אם נמנע מהם הדבר, התאוו לכל הפחות לזכות להיקבר בה.

בלימוד פסוק זה נשתדל לעורר אצל הילדים את האהבה אל הארץ והרצון להישאר בה תמיד.

הציווי על ברית המילה (פסוקים ט-יד)

נאמר בפסוק ט: "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל אַבְרָהָם וְאֵתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר..." כתב רש"י: "ואתה - ו' זו מוסף על ענין ראשון. 'אני הנה בריתי אתך', ואתה היה זהיר לשמרו, ומהי שמירתו? 'זאת בריתי אשר תשמרו... המול לכם כל זכר'".

נסביר לילדים שבתחילת הפרק מודיע ה' לאברהם שהוא כורת ברית אהבה עמו ועם זרעו עד עולם, ובחלקו השני מצווה ה' את אברהם על חלקו בשמירת הברית - עליו לקיים מצוות ברית מילה. וכך כתב בעל הליקוטים (בחומש "רב פנינים"):

"ועתה, אחר כל זה, אמר לו התנאים שביניהם, כמו שהחתן מתחייב עצמו אל הכלה והיא מתחייבת עצמה אל החתן, כמו כן אמר ה' לאברהם: 'אני הנה בריתי אתך', כלומר הנה התנאים שאני

מתחייב לך, 'והיית לאב המון גויים'... והפרייתי... והקימותי... אחר כך אמר מה יתחייב הוא [אברהם], ולכן אמר 'ואתה את בריתי תשמר', כאילו אמר: ואלו התנאים שתתחייב אתה, 'ואת בריתי'...".

נאמר בפסוק יא: "וּנְמַלְתֶּם אֶת בְּשֵׁר עַרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם"

כתב הספורנו: "לאות ברית - זכרון תמידי ללכת בדרכיו, בהיותו כחותם האדון בעבדו".

לאור דברי הספורנו נאמר לילדים, שברית המילה תהיה לנו לסימן שה' הוא אלקינו ואנחנו עבדיו, ועל ידי זיכרון זה נלך תמיד בדרכיו ונשמע למצוותיו. נזכיר לילדים שרעיון זה אנו אומרים גם בברכה השניה בברכת המזון: "ועל בריתך שחתמת בבשרנו".

הברכה לשרה, שינוי שמה והבשורה על הולדת יצחק (פסוקים טו-כב)

נאמר בפסוק טו: "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל אַבְרָהָם שְׂרֵי אִשְׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שְׂרֵי כִי שָׂרָה שְׁמָהּ"

בהמשך הגמרא במסכת ברכות (יג ע"א), שהזכרנו בפסוק ה', נאמר: "שרי היא שרה, בתחילה נעשית שרי לאומתה ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו".

כפי שהסברנו בפסוק ה', שאברהם נקרא "אב המון גויים", מפני שילמד את הגויים דעת ה', כן נאמר כאן, ששרה תלמד את הנשים כולן דעת ה'.

נאמר בפסוקים טז-יז: "וַיְבָרְכֵנִי אֲתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן... וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל פָּנָיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר בְּלִבִּי הֲלִבֵּן מֵאָה שָׁנָה יוּלַד..."

נביא את דברי רש"י על המילה "וַיִּצְחָק" שכתב: "זה תירגם אונקלוס 'וחדי', לשון שמחה... למדת שאברהם האמין ושמת...". כאן לראשונה נאמר לאברהם שממנו ומשרה יולד בן, אליו התפללו, לו ציפו שנים רבות, וכל מעשה נתינת הגר לאברהם היה על מנת כן. לכן אברהם נפל על פניו ושמו.

נאמר בפסוק יט: "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶבְרָהָם שְׂרָה אִשְׁתְּךָ יִלְדָת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק וְהִקְמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לְזַרְעוֹ אַחֲרָיו"

כתב העקדת יצחק:

"אמנם אחרי הודיעו את כל אלה, חזר הדיבור אליו באותה המידה עצמה ואמר לו, כי כל הטוב ההוא הנוסף עליו מעתה יהיה בשיתוף אשתו הצדקת, שאף היא עתידה להתחדש כמותו, ושלוה לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמת, כי מיד עולה היא עמך בגדולה... ובמדרש כתיב: 'אשת חיל עמרת בעלה'... וכשהיא [האשה] הגונה חייב מה שאמר הכתוב, כי בגדולת האיש תגדל העמרה מעצמה".

וכעין זה כתב בספר צרור המור: "זוה שאמר 'שרי אשתך', הרי היא כנופך, ולכן לא תקרא את שמה שרי, 'כי שרה שמה' מיום שאתה נקראת אברהם".

כלומר ה' מודיע לאברהם שכל ההבטחות שהבטיח לו, וכן כריתת הברית עמו ועם זרעו אחריו, יהיו בשיתוף עם שרה, לאמור: כריתת הברית עם אברהם היא כריתת ברית עמו ועם שרה, וההבטחות על הזרע והארץ הן מהבן שיצא משניהם יחד.

על פי זה נדבר עם הילדים על כך שה' מחשיב את שרה כחלק בלתי נפרד מאברהם וכצדקת כמותו, ועל כן הברית הגדולה שכורת ה' עם אברהם לדורות עולם נכרתת גם עמה.

אברהם מקיים את הציווי על ברית המילה (פסוקים כג-כו)

נאמר בפסוקים כג-כג: "וַיְכַל לְדַבֵּר אֵתוֹ וַיַּעַל אֱלֹקִים מֵעַל אַבְרָהָם. וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנֵוֹ וְאֵת כָּל יְלֵידֵי בֵיתוֹ... וַיִּמַּל אֶת בְּשָׂר עֲרֻלָּתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה..."

נאמר בפסוק כו: "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנֵוֹ" כתב העקדת יצחק: "ולזה היה מהירות אברהם אבינו לעשות אותה בעצם היום ההוא... לא אחר הזקן אפילו רגע אחד". בעקבות דבריו נדבר על זריזות אברהם במצוות המילה, חרף גילו המתקדם (אברהם היה בן תשעים ותשע). נראה לילדים את זריזותו מסמיכות הפסוקים כ"ב-כ"ג. מיד כשכילה ה' לדבר עמו, לקח אברהם את ישמעאל ובני ביתו, וכדברי אור החיים: "שלא נתעכב מעשות מצוות ה', אלא תיבך ומיד כאשר דיבר". ניתן ללמוד זאת גם מהמילים "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה" - מיד באותו היום.

בלימוד זה נפגיש את הילדים עם מעלת הזריזות בקיום המצוות גם בזמן שהקיום קשה.

נאמר בפסוק כז: "וְכָל אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בְּיַת וּמִקְנַת פֶּסֶף מֵאֵת בֶּן נֶכֶד נִמְלוּ אֵתוֹ"

כתב הרמב"ן: "סיפר הכתוב מעלתו ביראת ה' ומעלת כל בני ביתו, שכולם זריזים מקדימים למצוות".

כלומר אברהם לא הכריח את עבדיו למול, אלא הם נתרצו בעצמם ואף הזדרזו למול כי רצו לעשות את מצוות ה', דבר המורה על מעלתם. לפי זה נדבר על השפעתו הגדולה של אברהם על עבדיו, אף על אלו שקנה מאת הגויים; בני נכר עובדי עבודה זרה, שנהפכו להיות יראי ה'.

עד שהגיעו למעלה כזו שהזדרזו לעשות רצון ה' על אף הקושי שבמצוה, וכפי שכתב צרור המור: "לפי שהיו מחונכים במצוות נמלו אתו ברצון שלם בלי עיבוב".

בעקבות דברי בעל הליקוטים בפרשת חיי שרה (הובאו בתחילת פרק יג), נוכל לומר שאברהם היה אהוב וכולם רצו להיות עבדיו, והעבדים הסכימו למול בזריזות מפני שאהבו מאד את אברהם והיו מוכנים לעשות כל אשר יצוו, בחפץ לב.

מהפסוקים נשמע שאברהם מל את ישמעאל וילידי ביתו תחילה ורק אחר כך מל את עצמו.

נשאל את הילדים, מדוע לא הקדים אברהם למול את עצמו תחילה, ונביא את דברי הרמב"ן: "כי אברהם נודרו במצוה המילה שלהם תחילה... ואחר כך מל את עצמו, שאילו הקדים מילתו היה חולה או מסוכן בה, מפני זקנותו, ולא היה יכול להשתדל במילתם".

על פי דבריו נאמר, שאברהם מל תחילה את ישמעאל וילידי ביתו מפני צדקותו, שחש שאם ימול עצמו קודם לא יוכל למולם.

המסרים העולים מפרק יז

הברית בין ה' לאברהם ושינוי שמו של אברהם:

1. קיום דבר ה' בשלמות, ללא ערעור - ציווי ה' לאברהם להתהלך לפניו בעבודתו ולעשות בתמימות את כל אשר יצווה.
2. אהבת ה' לאברהם - ה' כרת עמו ועם זרעו בלבד ברית אהבה להיות להם לאלקים לעולם.
3. משמעותה הגדולה של הברית: ה' ירבה את זרעו של אברהם, יוציא ממנו עמים נוספים, בזרעו יהיו גם מלכים, אברהם ילמד דעת ה' את הבריות וה' ישגיח עליו ויתן לו את הארץ לעולם.

הציווי על ברית המילה:

1. אהבת ה' לאברהם - ה' נתן בבשרו של אברהם אות תמידי על הברית שנכרתה עמו ועם זרעו.
2. אהבת אברהם וזרעו לה' - ברית המילה תזכיר לאברהם ולזרעו תמיד שהם עבדי ה' ויעשו בשמחה ובזריזות את רצונו.

הברכה לשרה, שינוי שמה והבשורה על הולדת יצחק:

1. אהבת ה' לשרה - ה' הודיע לאברהם שהברית עמו כוללת את שרה וממנה יולד יצחק.
2. משמעותה הגדולה של ההבטחה: שרה תלמד את הגויים דעת ה', הברית תמשיך להתקיים דרך יצחק, הבן שתלד, וה' ירבה את זרעה ויוציא ממנה מלכים.

אברהם מקיים את ברית המילה:

1. זריזותו של אברהם במצוה - קיימה במהירות.
2. התגברות אברהם במצוות - קיים את מצוות המילה בזריזות, על אף שהיה זקן בן תשעים ותשע.
3. יראת ה' של בני בית אברהם - גם הם הזדרזו לקיים מצוות מילה באהבה וברצון.
4. החינוך של אברהם ליראת ה' - מילת עבדיו ברצון שלם היתה פרי חינוכו של אברהם.
5. אהבת העבדים לאברהם - העבדים נימולו באהבה וברצון בגלל שאהבוהו.
6. רצון אברהם לקיים את המצוה בשלמות - אברהם מל קודם את עבדיו, שמא אחרי שימול עצמו לא יוכל למולם.

סיכום פרשת לך לך

בפרשתנו אנו נפגשים עם אברהם אבינו, האדם היחיד על פני תבל בו **בחר** ה' להיות לו ולזרעו אחריו לאלקים. ה' **הבטיח** לאברהם שיקים ממנו גוי גדול שיהיה לו לעם, שירבה את זרעו ויוציא ממנו מלכים גדולים, וזרעו יודיע את שמו לעמים בכל הדורות.

עם אברהם **כרת** ה' **ברית** בלפיד אש ותנור עשן, לתת לו ולזרעו את הארץ הנבחרת, ארץ כנען לגבולותיה.

גדולה מאד היתה **אהבתו ויראתו של אברהם לה'**, תמיד שמע בקול ה' לכל אשר ציווהו, וגילה גבורה עילאית גם בקיום ציוויים קשים ביותר.

אהבה מופלאה אהב אברהם אבינו את הבריות והשתדל להיטיב עמם בכל כוחו, נפשו וממונו. ליבו היה כלב ארי, ונכון היה לסכן את חייו בשביל להציל אחרים. בגודל אהבתו את הבריות נהג בהם כבוד גדול והתאמץ ללמדם לעבוד את ה'. מאמציו נשאו פרי ואלפים ורבבות שבו בזכותו אל ה'.

הבחירה והברית שכרת ה' עם אברהם כללו את שרה אשתו. כמו אברהם אף שרה אמנו אהבה את הבריות בכל ליבה והתאמצה בכל כוחה להיטיב להם. היא היתה שותפה מלאה למעשיו הטובים של אברהם למען הבריות ולהשפעה הרוחנית עליהם. שרה היתה נביאה ואברהם שמע בקולה, דבר המלמד על גדולתה הנשגבה.

ה' אהב את אברהם ושרה אהבה גדולה, השגיח עליהם, ברכם בכל, הגן עליהם מפני אויביהם ואף עשה למענם ניסים. רבים אהבום וכבדום ואף מלכים חלקו להם כבוד וקראו לאברהם נשיא אלקים וקצין. רבים הלכו אחריהם לכל אשר הלכו ורצו להיות להם לעבדים ושפחות, לשרתם וללמוד מהם חכמה ויראת ה'.

עד הופעתו של אברהם אבינו, העולם היה נתון במחשכים של עבודת אלילים, מלחמות ורוע, ועם הופעתו החלה תקופה חדשה בהיסטוריה. אברהם קרב את הבריות לאביהם שבשמים, גילה להם את האור והאושר שבעבודת ה', בעשיית חסד עם בריותיו, ובעשיית הטוב והישר בעולמו. מגמת הבריאה החלה להופיע ולהאיר, ואחרי אלפים שנות תוהו, בהן שרתה הבריאה בחשכה בלא הארת דרך, כיוון ומגמה, החלו אלפים שנות תורה!

"אלה תולדות השמים והארץ בהבראם"

"אל תקרי בהבראם - אלא באברהם"